

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עדה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

יתרו תשי"ז (חלק ב')

דרוש התעוררות מוסר לימי השוכבים

אני אעבוד למי שאמר והיה העולם

- ביאור המכילתא: יתרו התנה עם משה שבנו ראשון יהיה לע"ז, וקיבל עליו • ביאור המכילתא: אמר משה, הואיל וכל העולם עובדי ע"ז, אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם • במדרש: לך התרפס ורחב רעך, התרפס באבק רגליהם של גדולים ממך • המשועבד לצדיק העובד ה', נקרא גם הוא עבד לה' • היו צדיקים שחתמו עצמם "עבד לעבדי השם" • ולא הקריח בשר הקדש 'מעולם', שהקדוש אינו נשפע מאנשי העולם • משה רבינו בגדל ענותנותו ביקש למי שיוכל להכניע עצמו, אבל הבין שא"א לו רק לעבוד את השי"ת • כשיש באר"י ממשלת התורה כמו בזמן הבית, היוצא לממשלת האומות כאילו עובד ע"ז • הקב"ה השביע את ישראל שבזמן הגלות יכניעו עצמם תחת ממשלת האומות, וצריך לעמוד שם בהנסיגות שלא ללמוד מדרכיהם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע Copyright ©

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רצא (חלק ב) 29 מינוט מתוך 84 זייער קלאר ★ ★ ★ ★

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
7-9-2-2-5-1

קול אוצר יהודא

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו: 929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 989 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל גאטליעב (ברב חיים יוסף)
לנישואי בתו - עב"ג החתן ישראל יהודא נ"י
בן הר"ר מאיר טעגנענבוים הי"ו

הר"ר חיים משה וויינער הי"ו (כ"ר זשעביך)
לנישואי בנו החתן אהרן יוסף צבי נ"י - עב"ג בת
הר"ר אפרים משה הלוי לעווי הי"ו

• זהם יעלו לזכרון •

האשה הצדיקת היקרה, אמונה ויראת ה' היא אוצרה, הרבתה בתפילה מעומק לבבה לבני ישראל שהוצרכו לישועה, עוררה באהבה לבנות ישראל לעמוד איתן בצניעות המלבושים בלי שום שינוי, חזקה ועזרה בכל נפשה ללכדות נשבות הרבניות צירף ע"ה פיש בת כ"ק אדמו"ר הרה"ק רבי משולם פייש סג"ל זצוק"ל ממאהש נפמרה י"ז שבט תשפ"א - אשת חבר יבלחמ"א הגה"צ כ"ק אדמו"ר מהאראם שליט"א

הרה"ח הנכבד, השכים והעריב להגות בתורה, גמל חסד בגופו וזמנו, והרבה פעלים לתורה ולתעודה רבי חיים שמואל מאיר ז"ל
ב"ר יצחק פינחס ז"ל וואלהענדלער
מק"ק קראקא - נפטר כ"ב שבט תשע"ב

הרה"ח נודע לתהלה, גומל חסד עם החיים והמתים, נתמנה ע"י רביה"ק ז"ע להיות משמש בקודש בקהלתו רבי יחזקאל ז"ל הי"ד ווערצבערגער
ב"ר יהושע הלוי ז"ל שו"ב
נפטר י"ז שבט תש"ג

האשה החשובה, צנועה וחסדה, בעלת מרות טובות, חזקה לב אלמנות, ואימצה ברכים כושלות מרת רבקה ע"ה פעדער
בת הרה"ח ר' יצחק ז"ל
אשת הרה"ח ר' דוד יעקב ז"ל
נפמרה י"ח שבט תשס"ד

הרב החסיד רבי שלמה ז"ל נפן
ב"ר אהרן מנחם גרשון ז"ל
נפמרה ט"ז שבט תש"ט

הרה"ח רבי משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כֹּהֵן מִדִּין וְגו' אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.

א

במדבר מביא כאן הפסוק שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב, והפסוק אִם עֲרַבְתָּ לְרַעְיָךְ וְגו' לִף הַתְּרַפָּס וְרַחֵם רַעְיָךְ. ובפסוק השני דורש איוה דרושים, ומהם שצריך להתרפס ולהכניע תחת גדולים ממך, עד שחזור לדרוש פסוק הראשון שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב, שעל ידי שמיעת האוזן לדברי תורה, כל הגוף מקבל חיים. וממשיכו לענין הפסוק וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ, דעל ידי שמיעה זכה לחיים, ששמע ונתגיייר

ב

דער מדרש זאגט אין מדרש רבה^א, זה שאמר הכתוב (ירמיה ב, ד) שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב, הדא הוא דכתיב (משלי ו, א) אִם עֲרַבְתָּ לְרַעְיָךְ תִּקְעֶתָ לְזֹר כַּפֶּיךָ. מְדַבֵּר בַּחֲבֵרִים, אִז מ'איז (בלויז) אַ חֵבֵר, איז נישט מוטל עליו וואָס יענער טוט אַן עֲבִירָה. אַז ער ווערט אָבער אַ מוֹשֵׁל, איז ער עָרֵב בְּעַד חֵבֵרוֹ. (עֲשֵׂה זֹאת אֶפּוֹא בְּנִי) וְהִנְצַל (שם, ג), לִף הַתְּרַפָּס (שם) תחת שרים וגדולים ממך, שנאמר (שם) וְרַחֵם רַעְיָךְ. (אם) תִּקְעֶתָ לְזֹר כַּפֶּיךָ, (לִף הַתְּרַפָּס) וְרַחֵם רַעְיָךְ, ואין רַחֵם אלא מלכות. זאָלסט דין אונטערואַרפֿן.

ג

און נאָכדעם זאָגט ער אַנדערע פֿשֻׁטִים אויף דעם עֲרַבְתָּ לְרַעְיָךְ. און נאָכדעם קומט ער צי צו (דעם פסוק) שִׁמְעוּ בֵּית יַעֲקֹב (שהתחיל בו), און זאָגט פֿשֻׁטִים (דערין). און לֶאָזט אויס צום סוף^ב, דער אויספיר איז ..^ג (וכן אתה מוצא ביתרו, שעל ידי שְׁמִיעָה זכה לחיים, ששמע ונתגיייר, שנאמר וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ).

^א בשמות רבה (כו, ט) וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ. הדא הוא דכתיב שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב, זהו שאמר הכתוב (משלי ו, א-ב) בְּנִי אִם עֲרַבְתָּ לְרַעְיָךְ תִּקְעֶתָ לְזֹר כַּפֶּיךָ. נוקשת כאמרי פיה נלכדת באמרי פיה. אמר רבי נחמיה, נאמרה על החברים, כל הימים שאדם חָבֵר לא איכפת לו בציבור, ואינו נענש עליו, נתמנה אדם בראש ונטל טלית, לא יאמר לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בציבור, אלא כל טורח הצבור עליו, אם ראה אדם מעביר בנא (פי' עָל, וְעוֹת הַדִּין) על חבירו, או עובר עבירה ולא ממנה בידו, הוא נענש עליו. ורוח הקדש צווחת בנִי אִם עֲרַבְתָּ לְרַעְיָךְ, אתה ערב עליו. תִּקְעֶתָ לְזֹר כַּפֶּיךָ, אמר לו הקב"ה אתה הִכְנַסְתָּ עצמך לְזִירָה, ומי שהוא מכניס עצמו לְזִירָה, או נצוץ או נוצץ. אמר לו הקב"ה אני ואתה עומדים בְּזִירָה, או נצחתי או נצחתי. נוקשת כאמרי פיה, אין אמרי אלא הוראת תורה, שנאמר (שם ז, א) בְּנִי שְׁמֹר אֲמָרִי, וכן (שם ד, כ) לְאִמְרֵי הַט אֲזִנְךָ. עֲשֵׂה זֹאת אֶפּוֹא בְּנִי וְהִנְצַל כִּי בֵּאת בְּכַף רַעְיָךְ לִף הַתְּרַפָּס וְרַחֵם רַעְיָךְ, (שם ו, ג) אלא תן רצונך לידע מה לעשות, והואיל והכנסת עצמך לערבות זה ליעשות ראש, לִף הַתְּרַפָּס באבק רגליהם של שרים וגדולים ממך, הדא הוא דכתיב וְרַחֵם רַעְיָךְ, ואין רַחֵם אלא מלכות, שנאמר (תהלים פז, ד) אֲזַכִּיר רַחֲמֶיךָ בְּרֹאשֶׁךָ, כְּדָם צָבִי וְאֵיִל, הדא הוא דכתיב (משלי שם, ה) הִנְצַל כַּעֲבִי מִיָּד וכו'.

^ב בשמות רבה (שם): דבר אחר שִׁמְעוּ דְּבַר ה', הדא הוא דכתיב (ישעי נה, ג) [הטו אֲזַכֵּר וְלִכּו אֵלֶיךָ] שִׁמְעוּ וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם. היאך חביבים ישראל שהוא מפתה אותם, אמר להם אם יפול אדם מראש הגג, כל גופו לוקה, והרופא נכנס אצלו ונותן לו רטייה בראשו, וכן בידיו, וכן ברגליו, ובכל אבריו, נמצא כולו רטיות. אני איני כך, אלא רמ"ח אברים באדם הזה, והאוזן אחד מהם, וכל הגוף מלוכלך בעבירות, והאוזן שומעת, וכל הגוף מקבל חיים. שְׁמַעו וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם. לכן אמר שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב. • וכן אתה מוצא ביתרו, שעל ידי שמיעה זכה לחיים, ששמע ונתגיייר, שנאמר וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וְגו'.

^ג כנראה חסר כאן קצת על הריקארדינג.

ד

וקשה דאכתי אינו מובן האיד שייך כל ענין הפסוק אם ערבתי לרעה וגו' לך התרפם ויחבב רעה, ומה שצריך להכניע עצמו לגדולים ממנו, לענין הפסוק וישמע יתרו וגו'

(א) וצריכים להבין, דהגם שדרך בעל המדרש כשמביא איזה פסוק] אז ער זאגט אסאך דרשות קודם אנדערע, וואס גיהער נישט צום ענין, ווייל ער וויל אויסקומען צום סוף [מיט] א דרשה צו דעם פסוק וואס האט [יא] א שייכות מיט דעם, זאגט ער פריער אנדערע דרשות אויכעט [בדרך] אגב.

אבער 'דאס' איז דאך גאר אן אנדערער פסוק, דער ערבתי לרעה, פון [דעם] זה שאמר הכתוב שמעו בית יעקב, און ער קומט אויס [לבסוף בהשיך לכאן], אינגאנצן [נאך] אויף דער שמיעה, 'וישמע' יתרו, אז דאס איז עס געווען. [אבער] דער ערבתי לרעה האט דאך גארנישט קיין שום שייכות צו דעם גאנצן דרוש.

[און] דער ערשטער דרש, די אנדערע דרשות וואס ער זאגט, האט אויך נישט קיין שייכות צו שמעו, [און] צו דעם לשון שמיעה [שבפסוק וישמע יתרו] וואס ער וויל דא אויסקומען [לבסוף] אינגאנצן. ס'איז דאך גארנישט געמאלדן דא [בפסוק אם ערבתי לרעה] דעם לשון שמיעה, ס'האט נישט קיין [שום] שייכות.

וואו קומט אהער נאכאמאל [דער] הדא הוא דכתיב, פון איין פסוק אויפן אנדערן, פון [הדא הוא דכתיב] שמעו דבר ה', אויף [זהו שאמר הכתוב] אם ערבתי לרעה.

ה

נאר וואס מ'קען זאגן [לבאר לדרכינו, באופן] וואס ס'האט עפעס א שטיקל שייכות צו דעם ענין פון יתרו'ן.

ו

קושיא ב

לאמיר זען.

ס'שטייט ווייטער אין פסוק, ויבא יתרו [חתן משה] ובניו ואשתו אל משה. ואת שני בניה, אשר שם האחד גרשם, פי אמר גר הייתי בארץ נכריה. ושם האחד אליעזר, פי אליהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה.

ז

הלא הטעם של ויצילני מחרב פרעה, היה מוקדם בזמן להטעם של גר הייתי בארץ נכריה, שהרי מוקדם ניצול מפרעה, ואח"כ ברך למדין. ואם כן למה שינה הסדר וקרא לבן הראשון על שם הנירות, ולבן השני על שם ההצלה מחרב פרעה

(ב) פרעגט מען די קשיא, 'קודם' איז דאך געווען די מעשה [פון] ויצילני מחרב פרעה, [וואס אויף דעם] זאגט דאך רש"י [פשוט אז] ווען פרעה האט אים געוואלט הרג'נען [למשה], ער האט געגעבן חרב על צנארו, ונעשה צנארו כעין שיש, און ער האט גארנישט געקענט טון.

און 'דערנאך' איז ער דאך אנטלאפן [מפני פרעה לארץ מדין] און ער איז געווען א גר בארץ נכריה.

¹ ברש"י (יח, ד): ויצילני מחרב פרעה. כשגילו דתן ואבירים על דבר המצרי, ובקש להרוג את משה, נעשה צוארו כעמוד של שיש. [ועיין עוד במכילתא (פרשה א)].

איז דאך קודם געווען די הצלה [מחבר פרעה], און דערנאך איז ער געווען א גר. [ואם כן] האט ער דאך גיווען געדארפט דעם עלטערן [קינד] דעם נאמען געבן אליעזר [על שם אלקי אבי בעזרי] ויצלני מחרב פרעה, און דעם צווייטען [קינד] א נאמען געבן אויף כי גר הייתי בארץ נכריה, [שהרי] דאס איז דאך שפעטער געווען. פארוואס האט ער מהפך געווען [דעם סדר].

ח קצת ישוב לקושיא ב

הגם כ'האב גראדע געקלערט, און דערנאך האב איך געזען ס'שטייט גאר אין תוספות הרא"ש^ה די בחינה, אז ס'קאן זיין טאקע, אז ווילאנג ס'איז נישט געווען פי מתו כל האנשים המבקשים את נפשי (שמות ד, יט), איז נאך אלץ נישט [נגמר ההצלה מחבר פרעה], האט ער עס נישט געהאלטן פאר קיין 'הצלה' מחרב פרעה. [ומסדר הפסוקים בפרשת שמות] זעט אויס [אז] ס'איז גאר געווען שפעטער [לאחר לידת גרשום], ווען מ'האט אים מבשר געווען [דעם] פי מתו כל האנשים המבקשים את נפשי.

ט

אבער ס'קען אבער זיין [לפרש עוד לדרכינו באופן אחר], אז פי גר הייתי בארץ נכריה, דאס האט טאקע גיקערט צום עלטערן [קינד], ס'האט גיקערט צו אים.

י

הקדמה לקושיא ז

במכילתא דורש ר"א המודעי כפל הלשון 'גר' הייתי 'בארץ נכריה', שהיתה נכריה לו ודאי, והיינו שהיו עובדי עבודה זרה. ואמר משה, הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם. ושוב ממשך המכילתא: שיתרו התנה עמו שבן ראשון יהיה לעי, וקיבל עליו ונשבע לו, שנאמר ויאלץ משה ס'שטייט אין די מכילתא^י, כי גר הייתי בארץ נכריה, [רבי יהושע אומר] נכריה ודאי [היתה לו]. זאגט ער קודם איין פשט, אז נכרית היתה^י. און רבי אליעזר המודעי אומר, כי גר הייתי [בארץ נכריה, שהיתה נכריה לו ודאי].

יא

[ווייל] לכאורה איז דאך א טאפלט [לשון] 'גר' הייתי 'בארץ נכריה'. א גר, פארוואס איז מען א גר, ווייל מ'איז בארץ נכריה, איז דאך עס לכאורה איין זאך. [איבערדעם] זאגט דער מכילתא, [ר"א המודעי אומר] בארץ נכריה, שהיתה נכריה לו^י.

^ה בפירוש הרא"ש על התורה (יה, ד) [הנדפס בספר הדר זקנים, ביחד עם פ' בעלי התוספות, ולאחרונה נדפס בסוף חומשים מקראות גדולות]: ויצלני מחרב פרעה. וקשה דבתחלה היה ניצול מחרב פרעה, ואחר כן היה גר בארץ, ואם כן היה לו לקרות הראשון אליעזר. ויש לומר, דעד שמתו המלשינים המבקשים את נפשו, כלומר שירדו מנכסיהם כדפירש רש"י לעיל (שמות ד, יט), לא היתה הצלה גמורה, שלעולם היה דואג. ולפיכך קרא השני אליעזר, ולא הראשון.

^י במכילתא בפרשתן (פרשה א): ואת שני בניה וגו' [כי גר הייתי בארץ נכריה. רבי יהושע אומר, נכריה היתה לו ודאי. רבי אלעזר המודעי אומר, בארץ נכריה, אמר משה, הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתרו תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו קבל עליך דבר זה שאומר לך, ואני נתנה לך לאשה, אמר לו מהו, אמר לו בן שיהיה תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים. וקיבל עלי, אמר לו השבע, וישבע לו, שנאמר (שמות ב, כא) ויאלץ משה, אין אלה אלא לשון שבועה, שנאמר (שמואל א' יד, כד) ויאלץ שאול את העם לאמר, וכתוב (מלכים ב' ה, כג) ויאמר נעמן קח כפרים וכו'.

^י עיין פירושו בש"ך על התורה (והובא להלן בהערה נז). ועיין עוד במרכבת המשנה (אות ו) על המכילתא שם.

יב

[וממשיך ר"א המודיע]: אָמַר מֹשֶׁה, הוֹאִיל וְכָל הָעוֹלָם כּוֹלֵו עוֹבְדִין עֲבוּדָה זָרָה, וּוְיִיל די גאַנצע וועלט דינט די עבודה זרה, אָנִי אַעֲבֹד לְמִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, וועל איך דינען דעם אייבירשטען.

שבשעה שאמר משה ליתרו ליתן לו את צפורה בתו, אמר לו יתרו דָּבָר אֶחָד קָבַל עָלָיָהּ, ואני אתן לך צפורה לאשה. אמר לו מהו, האָט ער אים געזאָגט אַז דער כָּכֹר – בֶּנֶךְ הָרָאשׁוֹן – יהיה לעבודה זרה, והשאר לשם שמים. וקיבל עליו. אמר לו הִשְׁבַּע לִי, ונשבע לו, שנאמר וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה.

יג

קושיא ג

ונלאו כל המפרשים, דלכאורה האך יתכן שמושה רבינו יסכים לתנאי כוונתו, ואף להשבע על זה

ג) מילא פרעגן זיי דאָך שוין, אַלע מְפָרְשִׁים זענען זיך מִתְמַיָּה דערויף, ס'איז דאָך אַ הַפְּלֵא וְפֶלֶא, ווי איז דאָס מעגליך [אז] משה רבינו האָט געזאָלט זאָגן [ער] האָט געקאָנט באַשטיין ער זאָל איבערגעבן [בנו ראשון לעבודה זרה, ער זאָל] צוזאָגן אַזאַ זאָך ער וועט געבן דאָס ערשטע קינד זאָל זיין לעבודה זרה. און [אז ער זאָל] נאָך שווערן דערויף, אַז ער וועט איבערגעבן דאָס ערשטע קינד לעבודה זרה. ס'איז דאָך עפעס אַ הַפְּלֵא וְפֶלֶא.

יד

ס'איז דאָ פירושים שונים [במפרשי המכילתא], און זיי זענען אַלע שווער, אַלעס איז נישט מִסְפִּיק, ס'איז נישט קיין פִּירוּשׁ הַמְתִּישֵׁב עַל הַלֵּב.

טו

קושיא ד

וועד דגם על יתרו עצמו תמוה למה ביקש כן, והלא באותה כבר פירש עצמו מע"ו, וכדכתיב וַיְבֹא הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם, ופירש"י מפני הנדוי שנידוהו על שפירש מע"ו

ד) עקסטערדעם איז דאָך שווער.

יִתְרוֹ אֱלִיין האָט זיך דאָך שוין [געהאָט דעמאָלטס] פֹּרֵשׁ געווען מעבודה זרה, [וכדכתיב] וַיְבֹא הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם (שמות ב, יז), [ופירש רש"י]^ט ווייל ער האָט זיך פֹּרֵשׁ געווען האָבן זיי אים מְנַדָּה געווען.

שטייט דאָך [אז] 'נאָך דעמאָלטס' ווען מֹשֶׁה רְבִינו איז געקומען אַהִין, האָט 'ער' שוין אֱלִיין אַוועק געלייגט די גאַנצע עבודה זרה. און פּלוּצִים איז ער געוואָרן אַזוי, פּלוּצִים איז ער געוואָרן מיט אַזאַ חֲמִימוּת, ער האָט פֹּאַרלאַנגט [שיתן בן ראשון לעבודה זרה, און] אַנדערש האָט ער אים נישט געוואָלט געבן [את בתו לאשה]. ער האָט באַשטאַנען צו געבן אַת צִפּוֹרָה בְּתוֹ, נאָר פֹּאַר דעם תְּנַאי האָט ער זיך אַזוי געאַפּפּערט, ער זאָל אים געבן איין קינד לעבודה זרה. ס'איז דאָך עפעס אַ פֶּלֶא.

^ח ובאורו בדברי רבינו, עיין להלן באות קלד.

^ט ברש"י שמות (ב, טז-יז): וַיִּלְכְּדוּ מִדִּין. רב שבת, ופירש לו מעבודת אלילים, ונידוהו מאצלם וכו'. [וַיְבֹא הָרָעִים] וַיִּגְרְשׁוּם. מפני הנדוי.

^י פירוש: מִסְפִּיק געווען, מלשון געקאנט 'באשטיין'.

טז

קושיא ה

גם אינו מוכן האיד יתקשר סוף דברי המכילתא בענין תנאי יתרו, עם תחלת דבריו בענין שאמר משה הואיל וכל העולם עובדים לע"ז אני אעבוד למי שאמר והיה העולם. דלכאורה הוא אדרבה כמַעֲשֶׂה לְסַתּוֹר

(ה) און דערנאך [קשה המשך דברי המכילתא, דאינו מוכן] וואָס איז דער קישור [הדברים במה שהתחיל שאמר משה הואיל וכל העולם כולו עובדים לעבודה זרה אני אעבוד למי שאמר והיה העולם, עם מה שמסיים אחר כך שבשעה שנתן יתרו את בתו למשה התנה עמו שיהיה בן ראשון לע"ז, ואדרבה] ס'איז עפּעס ווי אַ שטיקל מַעֲשֶׂה לְסַתּוֹר.

וואָס איז דער קישור [מזה לזה, שלאחר שאמר המכילתא] ער האָט געזאָגט אַם כּל העולם כּולו זענען עובדין עבודה זרה, וועל איך דינען למי שאמר והיה העולם, [שוב ממשיך המכילתא על זה] 'שבשעה' [שנתן יתרו את צפורה בתו למשה, התנה עמו יתרו כך, וקיבל עליו]. וואָס ער קומט צי צו דעם. ס'האָט דאָך עפּעס נישט קיין קישור [אל מה שאמר משה הואיל שכל העולם וכו'] אני אעבוד למי שאמר והיה העולם, ובדבריו משמע כי ער מאַכט דאָס פאַר איינס.

יז

קושיא ו

ואף המאמר הראשון תמוה, מה שאמר הואיל וכל העולם עובדין לע"ז, אני אעבוד למי שאמר והיה העולם. דהאיד תלוי זה בזה, והלא בכלל אופן עליו לעבוד רק את הקב"ה בלבד, ומה זה תלוי במעשה העולם

(ו) נאָר מיר דאַכט זיך אַז דער אָנהייב פון 'דער מִימְרָא' [של ענין הראשון לחור], איז נאָך מער פּלאַ. אויף דעם שטעלט זיך קיינער נישט, און ס'איז נאָך מער פּלאַ דאַכט זיך מיר.

קודם [לויט] דאָס לשון אין די מכילתא, משה רבינו האָט געזאָגט [אז] ווייל די גאַנצע וועלט דינט די עבודה זרה, איבערדעם וועל איך דינען דעם אייבירשטען.

וואו קומט איינס צו דאָס אַנדערע?

און אַלְמִלִי ווען די גאַנצע וועלט העט געדינט דעם באַשעפער, העט ער נישט גיווען געדינט דעם אייבירשטן? ! העט ער גיווען געדינט חלילה די עבודה זרה? !

וואָס הענגט ער דאָס עפּעס אָן אין 'דעם', ווייל די גאַנצע וועלט דינט די עבודה זרה. ס'האָט דאָך נישט קיין שום פֿירוש.

דאָס איז דאַכט זיך מיר נאָך מער פּלאַ פונעם גאַנצן [ענין].

יח

קושיא ז

וביותר יוקשה לפי גירסת הילקוט, שמוסיף שם הלשון שאמר משה הואיל וכל העולם עובדים לע"ז "למי אני אעבוד", המשמע כאילו עשה מזה אויה שאלה לפי שעה. והאיד יתכן להיות מסתפק בענין זה אפילו לדעת אחת

(ז) און אין ילקוט שמעוני, אין ילקוט^א ברענגט ער אויך די מימרא, און ס'שטייט נאָך צי נאָך צוויי ווערטער, וואָס איז נאָך מער חידוש.

זאָגט ער, משה רבינו האָט געזאָגט הוּאִיל וְכָל הָעוֹלָם כּוֹלֵו עוֹבְדִין עֲבוּדָה זָרָה

^א בילקוט שמעוני (רמז רסח) : ואת שני בניה וכו'. רבי אלעזר המודעי אומר בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה, אמר משה הואיל וכל העולם כולם עובדים עבודה זרה, 'למי אני אעבוד', למי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתרו תן לי את צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו קבל עליך וכו' [וכדלעיל במכילתא].

'למי אַעבֹד', צו וועמען זאָל איך דינען, זאָגט ער אַז אַני איך וועל דינען נאָר לְמִי שְׂאֵמֶר וְהָיָה הָעוֹלָם.

[ומלשון זה] זעט עפעס אויס, האָט ער נאָך געמאַכט עפעס אַ שְׂאֵלָה דערפֿון, לְמִי אַעבֹד, עפעס אַ סֶפֶק חלילה געהאַט?

[והלא] חלילה אַ סֶפֶק [אפילו] איין רָגַע [בענין זה, נחשב כמעשה, שהרי] עבֹדָה זָרָה איז דאָך [אפילו] בְּמַחֲשָׁבָה [נחשב כמעשה, ביי] עבֹדָה זָרָה, מִיט מִינּוּת², [וכמו שדרשו]³ ביי עבֹדָה זָרָה [מהפסוק] לְמַעַן תִּפְשֶׁת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל 'בְּלִבָּם' [יחזקאל יד, ה].

איין רָגַע אפילו, אַ סֶפֶק אַז מ'האַט. ווי דער רמב"ם זאָגט⁴, אַז אפילו נאָר מ'פֿאַלט אריין אין אַ סֶפֶק, איז דאָך שוין נישט קיין 'אַמוּנָה'. [וואס כן] וואָס עפעס האָט ער געזאָגט אַני לְמִי אַעבֹד.

יט

און דערנאָך [עצם המאמר אינו מובן (כדלעיל בקושיא ו)] וואָס איז דער סֶפֶק? ווייל די גאַנצע וועלט דינט עבֹדָה זָרָה, איז אַ שְׂאֵלָה לְמִי אַעבֹד, צו וועמען, וואָס איז נאָך

¹ דעיקרו הוא במחשבה, וגם שהוא חמור יותר מעבודה זרה, וכמו שמזכיר רבינו להלן באות צו-צח, ועיין בהערות שם. - וז"ל רבינו בהקדמת ויואל משה (עמוד ז, סוף ד"ה ועי' רמב"ן): וענין שיש בו מינות וכפירה רח"ל, זה ודאי פוגם אף במחשבה, כי מינות חמיר מעבודה זרה, כמבואר בגמרא וברמב"ם כנודע, ומכש"כ כשנעשו מעשים רבים בישראל בזה, בעוה"ר.

² בגמרא קידושין (מ): מחשבה טובה מצרפה למעשה, שנאמר (מלאכי ג, טז) אַז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּקְרָב סֶפֶר זִכְרוֹנוֹ לִפְנֵי יִרְאֵי ה' וַלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ, מאי ולחושבי שמו, אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה. מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, שנאמר (תהלים סו, יח) אֵינִי אֶם רְאִיתִי בְּלִבִּי לֹא יִשְׁמַע ה', ואלא מה אני מקיים הִנְנִי מֵבִיא אֶל הָעָם הַזֶּה רֵעָה פְּרִי מִחֻשְׁבוֹתָם כִּי עַל דְּבָרֵי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמָּאֲסוּ בָּהּ (ירמ' ו, ט), מחשבה שעושה פרי נפיש"י: שקיים מחשבתו ונתעלה, הקב"ה מצרפה למעשה ונפרעים ממנו אף על המחשבה, מחשבה שאין בה פרי אין הקב"ה מצרפה למעשה. ואלא הא דכתיב (יחזקאל יד, ה) לְמַעַן תִּפְשֶׁת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם, אמר רב אחא בר יעקב הווא כעבודת כוכבים הוא דכתיב, דאמר מר חמורה עבודת כוכבים שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה.

³ ברמב"ם (עבודה זרה ב, ב): ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה, היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה, צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה, ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור, שנאמר (קדושים יט, ד) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים, ובענין הזה נאמר (ראה יב, ל) וּפָן תִּדְרֹשׁ לְאַהֲלֵיהֶם לֹאֲמַר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ וכו'. וכל הלאוין האלו בענין אחד הן, והוא שלא יפנה אחר עבודת כוכבים וכו'. - ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה, מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו, ולא נסח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב, מפני שדעתו של אדם קצרה, ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו, נמצא מחייב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד, פעמים יתור אחר עבודת כוכבים, ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא שמה אינו, מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, ופעמים בנבואה שמה היא אמת שמה היא אינה, ופעמים בתורה שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות שדיין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא ליד מינות. ועל ענין זה הוזהרה תורה ונאמר בה (שלה טו, לט) וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתָּם זֵנוּ, כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידימה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים (ברכות יב): אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זו מינות, ואחרי עיניכם זו זנות.

ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם (פנהרש פ"י, מ"א) לאחר שחושב הי"ג עיקרים, כתב וז"ל: וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם, ונתברר בה אמונתו בה', הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחוה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאמת על התבוננות הטבע הגורע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא, והוא מפורשי ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו, ועליו נאמר (תהלים קלט, כא) הָלוֹא מִשְׁנֵאֲדָה ה' אֲשֶׁנָּא.

דאָ, וועמען זאל ער דינען. און [ער] לאָזט אויס [אויף דעם] אַז ער וועט דינען לְמִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

כ

דאָס איז דאָכט זיך מיר גאָר אַ הַפְּלֵא, האַרבער נאָך ווי אַלע מדרשים.

פח

ישוב הקשויות בתחלת הפרשה

וועל מיר צוקומען קודם פריער צו דעם וואָס איך האָב מיך דאָ געשטעלט (בקושיא 1-2), וואָס כ'האָב מיך געשטעלט אויף דעם מדרש, אַז משה רבינו האָט געגעבן דעם ערשטע קינד לעבודה זרה.

פט

הקדמה ליישוב קושיא 1-1

כשרה דוד לפלשתים אמר כי גִּרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. ופירשו בגמרא, וכי מי אמר לו לדוד לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אלא לומר לך כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, כאילו עובד עבודת כוכבים. ופירש"י מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל 'אל מלך מואב, ואל אכיש'.

איך מיין אפשר אַז דער פֿשט איז אַזוי.

[שהוא כעין] דעם וואָס דוד המלך האָט געזאָגט [כשרצה שאול המלך להרגו, וברח לאכיש מלך גת שבארץ פלשתים] כִּי גִרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שמואל א' כו, יט).

[ולכאורה] ווער האָט אים געשיקט דינען די עבודה זרה. [נאָך] פון דעם דרינגט זיך אויף די גמרא^{טו}, כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, כאילו עובד עבודת אלילים. און רש"י זאָגט^{טז} דעם פֿשט, אַז פאַרדעם [איז עס אַזוי], ווייל מ'גייט אונטער אַ 'ממשלת' [עובדי] עבודה זרה (ועיין גם להלן באות צד).

צ

וכעין זה מבואר בתרגום יונתן וברש"י על נ"ך, והחסרון היה במה שיצא מתחת ממשלת קדושה של שאול המלך, לממשלת האומות שהם עובדי ע"ז, ולכן נקרא זה בפסוק שהמגשרים אותו הוא כאילו אמרו לו לילך ולעבוד עבודה זרה

און אין תנ"ך, רש"י^{טז} אויפן פסוק כִּי גִרְשׁוֹנִי, זאָגט רש"י [היוצא מארץ ישראל לחוץ

^{טו} בגמרא כתובות (ק'): כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים, וכן בדוד הוא אומר כִּי גִרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלַת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וכי מי אמר לו לדוד לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים. [ולשון רש"י בזה מובא להלן בהערה יז].

והלשון שהזכיר רבינו כל היוצא מא"י לחו"ל, עיין שם בפירוש הרי"ף בעין יעקב דמה שאמרו בגמרא הדר בחוץ לארץ, מיירי ביוצא מארץ ישראל לדור בחוץ לארץ, וכדמייתי ראייה מדוד שיצא אז מארץ ישראל. ומביאו רבינו ביואל משה (א, ד), ועיי"ש עוד דעיקר החילוק בין הדר בחו"ל ובין היוצא מא"י לחו"ל, מבואר גם בריטב"א (יומא לה.). ולהלן שם (בסימן יג) כתב רבינו שכן במקור מימרא זו שהיא בתוספתא דעבודה זרה פרק ה' שכתב בלשון זה, כל המניח ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא, כאילו עובד עבודה זרה. והרי שכתב בפירוש דמיירי ביוצא, וכשהוא בשעת שלום, וכן הוא בתורת כהנים (בהר פ"ו, ה-ד) מימרא זו, וכתב להדיא היוצא מארץ ישראל, וכן בשיטה מקובצת שם (בכתובות) כשהעתיק לשון הגמרא כתב היוצא מארץ ישראל, אם כן ברור דמיירי רק ביוצא מארץ ישראל. ועיין שם מה שכתב עוד לבאר למה אמרו בגמרא הלשון הדר בחוץ לארץ, ואכמ"ל.

^{טז} ברש"י על הגמרא כתובות שם: וכי מי אמר לו לדוד כן. אלא מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל 'אל מלך מואב, ואל אכיש'.

לארץ] 'בזמן הבית', וייל ס'איז געווען אַ ממשלת ישראל. און ער ברענגט עס פונעם תרגום יונתן^ח.

הגם ס'איז דאָ פֿשטים אנדערע אויכעט^ט [דלפי זה שייך הענין גם בזמן הזה].
[און] דער רמב"ן זאגט^כ ביידע פֿשטים^{כא}.

^י ברש"י בשמואל שם: פי גרשוני. מארץ: לך עבד אלהים אחרים. היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ 'בזמן הבית', כאילו עובד עבודה זרה, ויונתן תרגם, אָזיל דוד 'ביני עממיא פֿלחי' טענותא.

ו"ל רבינו ביואל משה (א, ה): ברוב כתיב התנ"ך בשמואל א' כ"ו מבואר ברש"י ז"ל שם על הכתוב גרשוני וגו' לאמור לך עבוד וגו', היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ 'בזמן הבית' כאילו עובד עבודה זרה, ומבואר בפירוש שאין זה אלא בזמן הבית. אמנם באיזו דפוסים נשמטה חיבת 'בזמן הבית', אולם גם בלאו הכי כיון שהביא רש"י ז"ל שם על זה מה שכתב התרגום יונתן אָזיל דוד ביני עממיא פֿלחי טענותא, שמעינן דכשהולך בגולה נקרא כאילו עובד עבודה זרה. ○ וגם בפרשת ואתחנן על הכתוב וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים, פירשו שני התרגומים תרגום אונקלוס ותרגום יונתן, וכן ברש"י ז"ל כתב בתרגומו, משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם. והרי לך מבואר להדיא שמחמת זה נקראו ההולכים בגולה בין האומות כאילו עבדו עבודה זרה, יען שנעשו משועבדים לעובדי עבודה זרה, וזה לא היה שייך רק בעת שהיו ישראל שרויין על אדמתם, והיתה שָׁמָּה ממשלה המאמינים בהקב"ה, ומפני שיצאו משם והלכו להם תחת ממשלת עובדי עבודה זרה, נקראו כך שהם כאילו עבדו עבודה זרה. וכן הביא רש"י ז"ל שם בתנ"ך שמואל א' על הכתוב כי גרשוני וגו' את דברי התרגום יונתן שפירש כן. וכן פירש רש"י ז"ל בכתובות דף ק"י בהך מימרא דהדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, שלמדו מדוד, וכתב רש"י ז"ל שנאמר כן בדוד מפני שהיה צריך לברוח מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש, ולא אמר הטעם בשביל שברח לחוץ לארץ, אלא בשביל שברח אל מלך מואב ואל אכיש, והרי שהטעם הוא רק בשביל הממשלה. ○ ובאמת כתבו התוספות בגיטין דף ב' ד"ה ואשקלון, דארץ פלשתים היא מארץ ישראל, ואברהם ויצחק היו דרין שם, והביאו שגם ביהושע משמע דפלשתים מארץ ישראל. ואם כן מה שברח דוד לארץ פלשתים, אינו מוכרח שהיה בחוץ לארץ, אבל הטעם הוא בשביל שהיה שם ממשלת עכו"ם.

^י בתרגום יונתן בשמואל שם: אַרִי תִרְכַּנִי יוֹמָא דִּין מְלִיכָא בְּאַחְסָנָא עֲמָא דְהָ, 'למימר אָזיל דוד 'ביני עממיא פֿלחי טענותא'.

^ט דלהרמב"ן דלהלן שהטעם בשביל השרים השולטים בחו"ל, משא"כ בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו, אם כן שייך ענין זה גם בזמן הגלות. ועיין בלשון היואל משה (ב, כו-כח) המובא להלן. וכן יש עוד טעם בזה בזהר הק' (באר קט): שמביאו רבינו ביואל משה (שם, טז), דהטעם לפי שבחו"ל אין יכולין להקריב קרבנות, אבל לטעם זה נמצא גם כן דלא שייך כל ענין זה בזמן הגלות שאין מקריבין קרבנות אפילו בארץ ישראל, ועיקר הכוונה כאן לטעם הרמב"ן דזה שייך גם בזמן הזה, ועל זה מסיק רבינו דאמנם התרגומים ורש"י לא סברי הכי.

^כ בהשגות הרמב"ן על ספר המצות להרמב"ם (שכחת העשין, מצוה ד) אחרי שכתב כי ישיבת ארץ ישראל היא מצות עשה דאורייתא, כתב עוד וז"ל: ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו כל היוצא ממנה ודר בחוץ לארץ יחא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר פי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים וכו', הכל היא מצוה עשה שנצטווין לשבת בה.

וברמב"ן ואתחנן (ד, כח): וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. משאתם עובדים לעובדיהם, אתם עובדים להם, לשון רש"י. וכבר פירשתי סודו, כי יושב בחוצה לארץ כאלו עובד עבודה זרה, ומעשה ידי אדם מלמעלה למטה, כמו שהזכרתי בסדר אחרי מות (ויקרא יח כה). [ובביאור דברי הרמב"ן בכל זה, ובמה שכתב בפרשת אחרי, עיין בהערה דלהלן].

^{כא} וכמו שביאר רבינו ביואל משה (ב, כו-כח), שהביא שם לשון הרמב"ן הנזכר, ואח"כ כתב וז"ל: הנה חזינן שהרמב"ן ז"ל בזה שינה לשונו, דעד כאן שהביא ראיות שיש מ"ע בכיבוש הארץ ובישיבתה, הביא הראיות בסתמא. וכאשר התחיל להביא ראיות שיש מ"ע ליחידים גם בזמן הגלות, התחיל לומר בזה 'ואומר אני', והוא הוראה שלא מצא באלה הכרח כראיות הקודמות, אלא שהוא ז"ל היה אומר כן לפי שיטתו ודעתו ז"ל נשסובר שיש מצוה בישבו א"י, וגם בזמן הזה. ○ ובאמת מה שהביא מקרא דדוד דהוי ההולך מא"י לחו"ל כעובד ע"ז, כבר נתבאר במאמר הראשון (ביואל משה, סימן ד-ה) שדעת רש"י והתרגומים ועוד הרבה ראשונים שהטעם הוא בשביל שהולך ממשלת התורה תחת ממשלת עובדי ע"ז, וכמו שהביא רש"י ז"ל על זה לשון התרגום יונתן אָזיל דוד ביני עממיא פֿלחי טענותא, וכן מפורש יוצא בדברי רש"י והתרגום בפרשת ואתחנן שכתב הקרא על הגלות וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים וגו', שהטעם הוא שבשביל שעובדים לעובדיהם הוי כאילו עבדו להם. ואם כן אין ראיה כלל מדוד שהלך ממלכות קדושה של שאל המלך אל אכיש מלך גת, לזמן הזה שהכל הוא תחת ממשלת ע"ז, או מינות שגרע מע"ז, כי אין הטעם בשביל מצות הישוב, אלא בשביל הממשלה. ○ והרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע השמיטו לגמרי הך מימרא דלעולם ידור אכיש בא"י שהדר בחו"ל הוי כעובד ע"ז, ולא הביאו מזה כלל, כי אין דרכם להביא מה שאינו נוהג בזמן הזה. ○ וכעין זה הוא דעת הרמב"ם במאמר קידוש השם (הנזכר גם אגרת

אָבער דער תרגום יונתן איז מְכַרֵּעַ, ער זאָגט נאָר דעם איינעם פֿשט [דלפי זה מיידיק
רק בזמן שיש בארץ ישראל ממשלת התורה, כמו בזמן הבית].

צא

[דהנה] דער תרגום יונתן זאָגט^{צא}, כִּי גִרְשׁוֹנִי מֵהֶסְתַּפֵּחַ לֵאמֹר לָךְ עֶבֶד [וגו', אָזִיל דָּוִד
בֵּינִי עִמָּמִיא] 'פִּלְחִי' פּוֹלְחָנָא נִיכְרָאָה.

ווייל ער האָט אים געשיקט דאָרט וואו ס'איז אַ מַלְכוּת פון עובדי עבודה זרה,
און אַז מ'קומט אונטער אַזאַ מַלְכוּת, הגם מ'פאַרדינגט זיך נישט פאַר אַן עֶבֶד, נאָר אַז
מ'איז אונטער אַזאַ מַלְכוּת, אונטער זייער מַמְשָׁלָה, אונטער זייערע חֲקִים, הייסט עס
[שוין] אַ בחינת עֲבֹדָת [להם. ווייל] אַז מ'איז דאָרטן, איז מען דאָך 'משועבד' צום מַלְךְ,
משועבד צו אַ מַמְשָׁלָה, ממילא הייסט עס אַזוי ווי מ'דינט 'עובדי' עבודה זרה. און אַז
מ'איז עֲבָדִים לעובדיהם הייסט עס אַזוי ווי עבודה זרה.

צב

והוא ענין הנאמר בתורה בדברי תוכחה וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים, ופירש"ו והתרגומים, דאין הכוונה
שיעבדו עבודה זרה, אלא משנעשים עבדים 'לעובדיהם', כאילו נעשים עבדים 'לע' עצמה

[וענין זה] דאָס איז מְבוֹאָר אין פסוק^{צב}, וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים.
דאָרט אויך [מצינו כי] חכמינו ז"ל דְּרָשׁוּעֵנָּה^{צב} [אז] מ'מיינט נישט אַז מ'וועט דינען

השמו) בפירוש מימרא זו, שכתב וז"ל, וכבר פ' על ידי הנביאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, שאמר
דוד המלך ע"ה כִּי גִרְשׁוֹנִי הָיִים מֵהֶסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלָת ה', הנה שָׁקַל דירתו בין הגוים כאילו עובד ע"ז, עכ"ל. והנה
מבואר בדבריו בפ' מימרא זו שאמר דוד כי גרשוני מהסתפח וגו' לאמר לך עבד ע"ז, שהוא בשביל שהוצרך
לילך בין הפלשתים הכופרים בהש"ת, ושאל המלך וכל עם ישראל היו דבקים באמונה ובתורה הק', והדר בין
הכופרים כמותם. ואם כן אין הטעם בשביל ההפרש שבין א"י לחור"ל, [נדמה] שלמדו חז"ל מזה על כל היוצא
מא"י לחור"ל שהוא כעובד ע"ז, הוא מטעם הנ"ל, לא בשביל א"י לחור"ל. ועל דרך זה הוא גם לשון הש"ס
בעבודה זרה דף ח' ע"א וכו' [עיי"ש באור]. ולשון הרמב"ם בפירוש המשניות פרק קמא דע"ז וכו' [עיי"ש
באור]. אלא שהרמב"ן ז"ל לשיטתו שכתב בפרשת אחרי (יה, כה) הטעם דהדר בחוץ לארץ הוי כאלו עובד
ע"ז, [הוא] בשביל השרים, שא"י אינו תחת שום שר אלא תחת הקב"ה בעצמו, וחוצ' לארץ הוא תחת השרים.
ולפי טעם זה יוכל להיות שאינו תלוי בהממשלה, ושייך מימרא זו גם אחר החורבן. אלא שלא הבנת, דכיון
שהתרגומים - שהמה מיונתן בן עוזיאל, והתרגום אוניקלוס הוא מפי ר' אליעזר ור' יהושע (מגילה ג.) - כתבו
הטעם בשביל הממשלה, הא"ך כתב הרמב"ן ז"ל טעם אחר, וכי מצוי פליג על התנאים. אלא שאפשר לומר
שכתב זה לטעם נוסף, ולא פליג על הרגומים, אלא שתרווייהו איתנהו. וכן נראה מלשון הרמב"ן ז"ל
בפרשת ואתחנן על הכתוב וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם וגו', שהביא הרמב"ן ז"ל לשון רש"י שהוא
בשביל שעובדים לעובדיהם, וכתב על זה, וכבר פירשתי סודו כי היושב בחוצה לארץ וכו' ומעשה ידי אדם
מלמעלה למטה, כמו שהזכרתי בסדר אחרי מות, עכ"ל. ומבואר בזה דלא פליג על רש"י ז"ל שכתב ביאורו ע"פ
התרגום, אלא שהוא ז"ל מפרש על פי סודן של דברים, כמו שבכל התורה כולה יש טעמים נגלים וטעמים
נסתרים על פי סוד, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ובאמת שלפי פשט הכתוב שאמר מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עַץ וָאֶבֶן, אי
אפשר לומר זה כלל על השרים, שבוודאי אינם מעשה ידי אדם, ואין לזה פירוש אלא לפי דעת התרגום ורש"י
ז"ל שעובדים לעובדי מעשה ידי אדם עץ ואבן. אלא שהרמב"ן ז"ל רמוז לתקן זה באומרו מעשה ידי אדם
מלמעלה למטה כמו שהזכרתי בפרשת אחרי וכו'. [ועיי"ש עוד באורך בביאור שיטת הרמב"ן, ושוב כתב] אבל רש"י
והתרגומים שלא הזכירו כלל אלא הך טעמא יען שמשעתבדים לעובדי ע"ז, נראה דלא סבירא להו טעם הרמב"ן
[עיי"ש עוד ואכמ"ל].

^{צב} בפרשת ואתחנן (ד, כח): וְהָפִיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עַץ וָאֶבֶן. - וברש"י שם:
וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. כתרגומו (מובא להלן). משאתם עובדים לעובדיהם, כאילו אתם עובדים להם.
וכעין זה בפרשת כי תבוא (כח, סד): וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאֲבֹתֶיךָ עַץ וָאֶבֶן. -
וברש"י שם: וְעֲבָדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כתרגומו עובדיהם, כתרגומו פלחי טעותא, לא עבודת אלהות ממש,
אלא מעלים מט וגולגוליות לכושרי עבודת כוכבים.

^{צב} בתרגום אוניקלוס ואתחנן שם: וְתִפְלְחוּן תַּמָּן [לְעַמְמִיא פִלְחִי טְעוּתָא] עובדי ידִי אֲנִשָּׁא אָעָא וְאֲבָנָא.

די עבודה זרה, נאָר משנעשים עבִּדִּים לעובדיהם, ווייל מ'קומט אַהין און מ'ווערט עבִּדִּים 'לעובדיהם', הייסט דאָס [כאילו עובדים] עבודה זרה.

צג

דאָס זאָגט דער תרגום יונתן מבוואָר, אַז דאָס איז דער פֿשט [בהפסוק פי גרשוני היום וגו']. ווייל דוד המלך [נגרש לארץ פלשתים, בזמן וואָס] דעמאָלטס איז געווען אַ מַמְשֶׁלֶת קְדוּשָׁה [בארץ ישראל] פון שאול המלך, אַ מַמְשֶׁלֶת הַתּוֹרָה, און מ'האָט אים געשיקט [לפלשתים, תחת אָכִיש מֶלֶךְ גֹּת].

צד

אַזוי שטייט אַרויס אין די גמרא'ס^ט, [און] רש"י זאָגט אויך אַזוי דאָרטן^ט, אַז [וויבאלד] מ'האָט אים אַוועקגעשיקט פון אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, אַל אָכִיש מֶלֶךְ גֹּת (שמואל א' כא, יא) ער זאָגט נישט 'אַל חוץ לְאַרְצֵי', נאָר 'אַל אָכִיש' מֶלֶךְ גֹּת, ווייל 'ער' איז געווען דער מֶלֶךְ [בפלשתים].

ווען ס'זאָל זיין דער פעלער [לפי שהוא חוץ לארץ] איז דאָך נישט 'דאָס', וואו קומט אַל אָכִיש מֶלֶךְ גֹּת, איז דאָך דער חסרון ווייל ס'איז 'חוץ לְאַרְצֵי'. נאָר פאַרדעם הייסט עס עבודה זרה [במי שדר בחוץ לארץ], ווייל ער איז אונטער אַזאַ ממשלה.

צה

והיוצא מזה כי הכל תלוי תחת איה ממשלה האדם משועבד, דאם משועבד לעובדי ע"ז כאילו משועבד לע"ז, ואם משועבד לעובד ה' הוי משועבד לה'

ממילא אין דעם איז דאָס גאַנצע תלוי, אין וואָס פאַר אַ מַמְשֶׁלֶה' מ'איז.

[ווייל] אַז מ'איז אונטער אַ מַמְשֶׁלֶה, פאַלט מען אַרונטער [תחתם].

אַזוי ווי דער רמ"ע מפאנו זאָגט^כ [בענין הפסוק] מִשָּׁל מְקֻשָּׁב [על דבר שקר] זענען כָּל מִשְׁרָתָיו רְשָׁעִים (משלי כט, יב), [ווייל] מ'ווערט אַזוי [אפילו מי שלא היה כן מקודם], אַז מ'איז אונטער אַזאַ מַמְשֶׁלֶה.

דאָס איז 'די' בחינה.

אפילו [כשמשועבד רק אצל] די 'עובדי' עבודה זרה.

צו

ולענין מצב דורינו:

[והנה] איך האָב נעכטן^{כח} נאָכגעזאָגט דעם אור החיים הקדוש^{כז} [בפרשתן, על הפסוק]

וכן בתרגום יונתן שם: ונתיתעוקון למפלח תמן 'לפלח' טעוּתָא עובד אידיהון דבני נשא מן קיסא ואבנא. ובפסיקתא זוטא (לקח טוב, ואתחנן שם): וְעִבְדֵּתֶם שָׁם אֱלֹהִים. פירוש 'עובדי' אלהים אחרים תהיו עובדים.

^{כז} בעשרה מאמרות (מאמר חיקוי דין ח"א, פרק ב): ומלך נכנס לדין תחלה, כנודע מהנהוג תרי טעמי דאתמרו בפרק קמא דראש השנה (טו), חד מקמי דליפוש חרון אף, וחד דלאו אורח ארעא לאוקומי מלכא אבראי. ותו, דכולי עלמא גריד אבתריה, פטוב מחוטא (קהלת ט, ב), כמו שהוכיחו בפרק קמא דחולין (ד): מקרא דמושל מקשיב. ואף על פי כן אין למדין מן הכללות, צא ולמד מדורו של יהויקים ושל צדקיהו בפרק חלק (סנהדרין קג) עיין שם. ובמאה קשיטה להרמ"ע (סימן צג): הוראיל והמלך עצמו היה גורם היות משרתיו רשעים.

ועיין בוויאל משה (א, קה-קסט) מה שהאריך רבינו בביאור דברי הרמ"ע בעשרה מאמרות, ואח"כ כתב (שם, קל) וז"ל: תמצית הדבר, דאף לפי מה שכתבתי שאין למדין מן הכללות, על כל פנים על פי רוב בודאי הוא כן שהמשמשין אצל רשעים נעשים כמותם, כי הכתוב צווח כָּל מִשְׁרָתָיו רְשָׁעִים וכו'. ומבואר בדברי הרמ"ע ז"ל, שאין הפירוש כמה שאמר הכתוב כָּל מִשְׁרָתָיו רְשָׁעִים, שלוקחים רק רשעים למשרתים, שהרי כתב בפירוש הטעם בשביל דגריד אבתריה פטוב מחוטא, אם כן כתב דאף שהיה טוב מקודם על ידי שמשמש אצלו גריד אבתריה, ונעשה אחר כך כמותו. [ועיין עוד בוויאל משה (ב, קכ וקכד)].

לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, זָאָגְט ער, אַלע עובדי עבודה זרה פון דער גאַנצער וועלט, גיבן נישט אַזאַ כַּח פֿאַר עבודה זרה, אַזוי [ווי] ווען חס ושלום אַ איד אַז ער דינט די עבודה זרה. אַ איד האָט אַן אַנדערן כַּח, און אַז 'ער' דינט די עבודה זרה, גיט ער אַהין דעם כַּח.

איבערדעם איז לא 'יִהְיֶה' לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, דיין הָיָה זאָלסטו נישט געבן, [ווייל] איבערדעם איז דאָס נאָך אַרגער.

צו

איבערדעם איז ווען חס ושלום, חס ושלום, 'אידן' זענען עובדי עבודה זרה, איז די עבודה זרה נאָך שטאַרקער, איז עס נאָך אַרגער, איז נאָך אַרגער ווי איבעראַל. איבערהויפט 'מינות', איז דאָך נאָך 'אַרגער' ווי עבודה זרה.

צח

בעונותינו הרבים, אוי נאָ לָנוּ כִּי חַטָּאוּנוּ.
בעונותינו הרבים, אַז 'אידן' אין אַרץ הַקְדוּשָׁה בויען עבודה זרה'ס, וואָס ברויך מען מער, דאָס איז דאָך דאָס אַרגסטע שוין, ס'איז דער גרעסטער כח פֿאַר עבודה זרה.^{כח}

און דאָס איז נאָך ביי זיי דער קלענסטער חטא.
[שהלא כל ממשלתם] דאָס איז דער כח פונעם מינות מיטן אַפִּיקוֹרְסוֹת, און מ'פירט אַראָפּ אידן פון דער אַמוֹנָה. [ומינות וכפירה גרע טפי אפילו מעבודה זרה], אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם^{כט} און די גמרא^ל, אַז מינות איז אַסאַך אַרגער ווי עבודה זרה.^{לא}

^{כב} בסעודת ליל ש"ק. ולכאורה לא נדפס.

^{כז} באור החיים הק' (כ, ב): לא יִהְיֶה לָךְ וגו'. פירוש לצד שקדם לצוות על אמונתו יתברך, והוא דבר שעיקרו בלב, לזה אמר כי כמו כן יצטרך להרחיק מלבו אלהות הזולת, הגם שלא יוציאנו בשפתיו. והוא שדקדק לומר בתיבת 'לָךְ', פירוש אפילו במחשבתך. וכפי זה מצינו אזהרה למחשבת עבודה זרה שאמרו ז"ל (קידושין מ.) בפסוק לִמְעַן תִּפְשֶׁ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם וגו', שה' מעניש על 'מחשבת' עבודה זרה, ואמרו ז"ל (מכות ה.) אין עונש בלא אזהרה, הרי לך אזהרתו. ○ עוד ירצה לומר, כי כל עבודה זרה שבעולם, אין פעולת העובד פועלת הדרגה בנעבד לעשותו אלהים, כאשר תעשה פעולת איש ישראל, כי נותן כח גדול בבחינת הרע, וכופה ח"ו בחינה המעולה לפני בחינת הרע רח"ל. והוא אומרו לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים, פירוש הויה שלך תעשנו אלהים. ○ עוד ירצה, כי באמצעות העובד הוא ממציא הויה אחת שהיא אלהים, מה שלא היה כן קודם.

^{כז} לשון הפסוק באיכה (ה, טו).

^{כח} ועיין בזה ביואל משה (א, צח-צט), ועוד בכ"מ בספרי רבינו בענין משרד הדתות שלהם.

^{כט} עיין ברמב"ם הלכות עבודה זרה (ריש פרק א'), והלכות רוצח (פרק ד), שמותר להרגן. ובהלכות עדות (פרק יא), שהם גרועים מן הגוי. ובהלכות אבל (א, י) שאין מתאבלין אליהן כי עליהם נאמר משנאיך אשנא, ובהלכות תשובה (ג, ז), שאין מקבלין אותם בתשובה. ובפירוש המשניות (פנהדרין י, א) שהם אינם מן הכלל ישראל. וע"ע בספר המורה (א, לו). - ועיין בשלחן ערוך (י"ד סימן קנח, וסימן שמה, וחור"מ סימן תכה).

^ל בגמרא שבת (קטו): וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה וכו', אמר רבי טרפון וכו' שאם יבאו לידך שאני אשורף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ להכישו, נכנס לבית עבודה זרה ואין נכנס לבתיהן של אלו, שהללו מכירין וכופרין, והללו אין מכירין וכופרין [פירש"י: נכרים העובדים עבודה זרה, אינן מכירין, שהרי בכך גדלו, וכך למדום אבותם], ועליהן הכתוב אומר (ישע"י נ, ח) וְאַחַר הַדָּלַת הַהֲמוֹנוֹת שָׁמַתְי וְכָרַנְךָ [זכרון] הוא בידך ואינה שכחה לך, אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת]. ○ אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שְׁמִי שנכתב בקדרושה ימחה על המים, הללו שמטילין קנאה ואיבה

ממילא [כשיש שם ח"ו ממשלת 'מינות', ובפרט 'מזרע ישראל'] איז דאך דאס אסאך ארגער ווי א ממשלת גוים של עובדי עבודה זרה^א].

צט

ישוב קושיא ו-ז

ויובן דברי המדרש שדרשו כאן בפסוק וְהָיָה רָעָה, שצריך להכניע עצמו תחת גדולים ממך. והיינו תחת צדיקים עובדי ה', שהיה עבד לעבדי ה', ועל ידי זה נקרא גם הוא עבד ה'.

איבערדעם קען זיין, קען זיין דער פֿשט איז אין מדרש [שבמכילתא].

[דהנה] איך האָב דאָך פריער (באות ב) נאָכגעזאָגט דעם מדרש^א [בביאור הפסוק] וְהָיָה רָעָה. אז א איד האָט א שטיקל הנהגה, ברויך מען צו זוכן מיזאָל זיך אַרונטערוואַרפֿן, מָקַבֵּל זיין מלכות פון אן אנדערן.

ק

[והנה] אז מ'איז מָקַבֵּל אַ בְּחִינַת מַלְכוּת, הייסט מען דאָך בְּחִינַת עֶבֶד.

אזוי ווי ער [דוד המלך] האָט געזאָגט (שגרשו אותו לאמר) לֹךְ 'עֶבֶד' עבודה זרה.

[ווייל] אז ער קומט נאָר אין יענעם לאַנד [שבחוץ לארץ, בזמן הבית], ווייל ער איז אונטער יענעם מלוכה, הייסט ער שוין בחינת עֶבֶד.

קא

די זעלבע [בחינה, במדה טובה מרובה, הוא במי שהוא נכנע ומשועבד תחת צדיק העובד את ה'].

ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים, על אחת כמה וכמה, ועליהם אמר דוד (תהלים קלט, כא-כב) הָלוֹא מִשְׁנֵאִיף ה' אֶשְׁנֶא וּבְתִקְוִמִיף אֶתְקוּשֻׁט, תְּפִלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאָתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי.

ובגמרא עבודה זרה (דף כו): תני רבי אבהו קמיה דרבי יוחנן, העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה, לא מעלין ולא מורדין, אבל המינין והמומרים והאפיקורסין, מורדין ולא מעלין.

^א ועיין בזה בלשון רבינו ביואל משה (ב, ג): והנה מבואר בגמרא ובכל הפוסקים דהמינים והאפיקורסים שבשישראל גרועים מעכו"ם, שהרי בעכו"ם לא מעלין ולא מורדין, ובאפיקורסים מורדין ולא מעלין כמבואר בגמרא ע"ז דף כ"ו וברמב"ם פ"י מהל' ע"ז ופ"ד מהל' רוצח ובפ"א מהל' עדות שהם פחותין מן העכו"ם, וכן הוא בשלחן ערוך יו"ד סימן קנ"ח וחור"מ סימן תכ"ה. והרמב"ם פ"י מהל' ע"ז כתב הטעם שאפיקורסים גרועים מן העכו"ם, בשביל שמסירין את העם מאחרי ה', ונראה הטעם בזה בשביל שעלולים יותר מן העכו"ם להסיר לב העם מאחרי השי"ת, וא"כ הדבר פשוט שגרע הרבה יותר לדור בעיר שרובה מינים ואפיקורסים מעיר שרובה עכו"ם. ובפרט בזמן התנאים שכבר בטלוהו ליצרא דע"ז וכו', אלא שאעפ"כ חמיר ענין ע"ז, ומכל שכן במינות שמלבד שבעצם הדין חמיר מינות הרבה יותר מע"ז, כמבואר ברמב"ם בכמה מקומות, [הר"ן] גם לא נתבטל יצרא דמינות, כי אדרבה אמרו ז"ל (ע"ז כו): שאני מינות דמשאכא, ומחמת רוב התגברות המינות רח"ל תקנו ברכת המינים וכו'.

ועיין עוד ביואל משה (א, קח): ומלבד הטעם שאמר רבי טרפון (שבת שם) על גריעותא דמינים מגויים, בשביל שמכירין וכופרין, כתב עוד הרמב"ם בפ"י מהל' ע"ז דלכן חמורין האפיקורסין מישראל מהגויים שיש בהם דין מורדין ולא מעלין שאינו כן בגויים, בשביל שמסירין את העם מאחרי ה'. ובספר המורה כתב שבעצם הענין גרועים המינין מהגויים, שהמינין אינם מאמינים כלל באמונת הבורא יתברך שמו, והגויים מאמינים על כל פנים במציאות הענין, אלא שטועין ומחליפין.

וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (קח, ז. ד"ה ואף) ובדברי יואל מכתבים (מכתב עח): ומבואר בגמרא בכמה מקומות דמינות גרע מעבודה זרה, והרמב"ם ז"ל כתב הטעם של חומר המינות מעבודה זרה, יען שבעבודה זרה הוא מאמין על כל פנים בעיקר מציאות הבורא, אלא שטועה ומחליף כח זה לאחר רח"ל, אבל במינות הוא מכחיש רח"ל את כל המציאות, וזה חמור יותר. וטעם זה כתב גם הרמ"ק ז"ל (ע"י אור נעיר פרק ד), ובשאר הראשונים כתבו עוד טעמים אחרים, עכ"פ לכולי עלמא חמור הוא מעבודה זרה.

^ב ועיין עוד באורך ביואל משה (ב, קלז-קנז) לענין דירת א"י וחור"ל בבור הזה.

אזוי ווי אז מ'איז אן עבד 'לעבד' עבודה זרה, הייסט מען, רופט עס דער פסוק אן עבודה זרה.
ממילא אז מ'איז אן 'עבד' פאר אן ערליכן איד, אן עובד השם, ווערט מען אנגערופן אן 'עובד השם'.
אזוי ווי ס'איז געווען צדיקים [וואס] האבן זיך גאר אזוי 'אונטערגעשריבן': עבד לעבדי ה'.
איבערדעם איז דאס דער תכלית, א איד ברויך זיך ארונטערווארפן אונטער יענעם [אן ערליכן איד].

קב

ובזה יובן דברי המכילתא כאן, כי משה רבינו בגדל ענותנותו ושפלות רוחו היה מבקש איזה אדם עובד ה' שיוכל להכניע עצמו תחתיו, וכדרך הצדיקים ועובדי ה' שהם מקבלים מרות מאחרים ומבקשים להיות גם עבד לעבדי ה', ועל כהנייה זו הוא שביקש ואמר אני למי 'אעבוד', להכניע עצמו ולקבל מרות מחבירו
נו משה רבינו איז געווען ענו מאד מפל האדם אשר על פני האדמה (בהעלותך יב, ג),
ער איז געווען ביי זיך צובראכן, [ווי] דער פסוק איז אויף אים מעיד [אז] ער איז ביי זיך געווען נידעריגער פון יעדן מענטש. ממילא אז ער איז געווען נידעריגער פון יעדן מענטש, האט ער געוואלט מקבל מרות זיין פון יעדן.
'דאס' איז דאך די בחינה פון אן ערליכן איד, [אז] ער האט זיך געוואלט מקביל זיין פאר יעדן.
[וממילא] הייסט ער בחינת 'עבד', [ווען מ'טוט] מקבל זיין יענעם ממשה אויף זיך.

קג

[והרי] ער האט דאך נישט געוואלט מקבל זיין [לילך לפרעה להוציא את ישראל ממצרים]
ווייל ער האט נישט געוואלט אקעגן אהרן הכהן^{לב}, האט ער מסרב געווען אפילו אקעגן הקדוש ברוך הוא, ווייל ער האט נישט געוואלט מקבל זיין קיין ממשה.
'איבער' יענעם.
איבערדעם ער האט געזוכט [אז] ער זאל זיך ארונטערווארפן אונטער עמיצן.

קד

אבל כשהתבונן במצב הדור שכולם משועבדים לעובדי עבודה זרה, ואף גדולים וטובים נתפסו, הבין בחכמתו שלעת כזאת כזה אין לו להתפעל משום אדם, רק צריך הוא לעבוד את הקב"ה בלבד, אף אם נשאר יחודי. וזה שאמר הואיל וכל העולם 'עובדין' לעבודה זרה, היינו שהם משועבדים לעובדיהם שזה נקרא כאילו עובדין להם, על כן אני אעבוד למי שאמר והיה העולם, ולא אכניע עצמי למי שהוא
איבערדעם משה רבינו האט זיך מתנצל געווען, ער האט זיך געוואלט ארונטערווארפן אונטער עמיצן, [אבער ווען] ער האט אבער געזען אז כל העולם כולו זענען עובדי עבודה זרה [לכן אמר] למי 'אעבוד'.

^{לב} וכמבואר ברש"י שמות (ד, ט): גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו, מתמול, שלשום, מאז דברך, הרי שלשה, ושלשה גמין רביינין הם, הרי ששה, והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו וקבל עליו. וכל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו, שהיה גדול הימנו, ונביא היה, שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי וגו', ועוד נאמר לעלי הכהן (שמואל א' ב, כו) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים, הוא אהרן. וכן ביחזקאל (כ, ז) נאודע להם בארץ מצרים וגו' ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו, ואותה נבואה לאהרן נאמרה.

ער האָט געוואוסט ער דאַרף דינען דעם אייבירשטען, ער האָט דאָך אָבער [אויך] געוואָלט זיין אַן 'עבֿד' לְעבֿדִּי ה'. האָט ער אָבער אַ קוק געגעבן איך האָב נישט צו וועמען צו גיין.

איבערדעם האָט משה רבינו געזאָגט [הואיל כי] כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵו [עובדים לעבודה זרה], אפילו די וואָס זענען נישט געווען קיין עובדי 'עבודה זרה', [וכמו שגם] יִתְרוֹ איז דאָך שוין נישט געווען [קיין עובד 'עבודה זרה'], אָבער דאָך איז ער געווען אונטער 'יענעם' [שהיו מעובדי עבודה זרה], ער האָט דאָך געהאָט הַשְׁפָּעוֹת אַזעלעכע, וואָס ס'ברענגט צו [בחינה הנקרא] עבודה זרה.

קה

אַזוי ווי די חטאת יִרְבָּעַם איז נישט געווען קיין שום עבודה זרה, ס'האָט אָבער געברענגט צו דעם, ווי דער רד"ק זאָגט^{לד}.

קו

איבערדעם האָט משה רבינו [דאָס] געזאָגט, טאַקע מגדל שְׁפִלוֹתוֹ [וענוותנותו]. ער איז גאַרנישט מְסוּפָק געווען [אין דעם] אַז ער דאַרף דינען דעם אייבירשטען. ער האָט זיך אָבער געוואָלט אַרונטערוואַרפן אונטער אַ מענטש אויכעט, מגדל שְׁפִלוֹתוֹ, [וואָס] ער איז געווען אַזוי צובראַכן [ביי זיך].

[שהרי] אַזוי איז דאָך [דער דרך הראוי], יעדער איד ברויך דאָך צו זוכן מ'זאל אויף זיך מקבל זיין [מרות פון אַן ערליכער איד]. ס'איז איינס פון די שְׁאֵלוֹת וואָס מ'פרעגט בַּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן^{לה}, הַמְּלִכָּה אֶת חֲבֵרָה עֲלֵיהָ בְּנִתָּה רִיחַ.

קו

אַז מ'לעבט אָבער אין אַ דור, אַז מ'לעבט אין אַ דור וואָס ס'איז בענוותינו הרבים טַח עֵינֵיהֶם מֵרְאוּת^{לו}, [ווען] די סְטָרָא אַחֲרָא איז אַזוי מוֹשֵׁל, און כאַפּט אַרײַן 'יעדן', איינעם אויף אַזאַ אָפֿן, און איינעם אויף אַזאַ אָפֿן, יעדן אויף אַן אַנדערע בְּחִינָה. און ס'פֿירט חלילה צו די דִּרְכֵי מִינּוֹת [במצב כזה אי אפשר לקבל מרות מכלול].

קה

- אַזוי ווי בענוותינו הרבים מ'זעט היצטערט, [ווי] ס'איז אויפגעשטאַנען אַ דִּרְך מִינּוֹת, ס'האָט אָנגעהויבן צו שפּראַצן דעם צִיּוֹנוֹת, [וואָס] ס'האָט מְקַצֵּר יָמִים געווען פֿאַר אַלע צַדִּיקִים.

^{לד} ברד"ק על מלכים (א' יב, ל. כא, ב' י, ל. י, כח). ולהלן בהדרוש (בהחלק הנדפס כבר בחלק א' של הקונטרס, אות קלב) הזכיר רבינו ג"כ דברי הרד"ק אלו, ושם העתקנו לשונו.

^{לה} כמבואר במסכת חיבוט הקבר (פרק ד) שהועתק בראשית חכמה (שער היראה, פרק יב) וז"ל: בשעה שאדם נפטר מן העולם, לא די שהוא נבהל ממלאך המות שכולו מלא עינים וחרבו שלופה בידו, אלא שואל לו כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים, והמלכת לקונך שחרית וערבית, והמלכת את חֲבֵרָה בְּנִתָּה רִיחַ. אם יש בו דברים הללו, זורק אותה טפה לתוך פיו ויוצאת נשמתו בלא צער כמשוך נימא מחלב, ואם אין בו דברים הללו, יוצאה נשמתו מגופו כגרירת קוצים מן הצמר.

^{לו} לשון הפסוק בישעי' (מד, יח): לא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, כִּי טַח מֵרְאוּת עֵינֵיהֶם, מִהַשְׁכִּיל לִבָּתָם.

אלע צדיקים האָבן זיך אויסגעוויינט די הערצער, אויף דער 'מָכָה'.

[ווייל] מ'האַט [שוין] געשפּירט 'וואָס' דאָס איז.

[כאָטשיג] דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען [מיט] אַזאַ גרויס התגברות.

אַבער אַצינדערט אין דעם לעצטן דור, האָט עס אַריינגעכאַפּט 'יעדן', מ'קאָן זיך נאָר באַהאַלטן בײַן תנור לִפְּרִימָם^ל -

קט

איבערדעם משה רבינו האָט דעמאָלטס געזאָגט, משה רבינו [כאָטש ער איז געווען ביי זיך] בַּגְדָּל שפּלֹתוֹ, ער האָט דאָך געהאַט שפּלֹת רוח פאַרן בורא כל עולמים, און ער איז געווען אַן עֵנִיו מכל האָדָם, פון יעדן מענטש אָפּער על פְּנֵי הָאָדָמָה [ולכן רצה לקבל עליו מרות מאיש צדיק וכשר].

און פונדעסטוועגן האָט ער 'געזען וואו ער האָלט'. ער האָט געזען אַז די גאַנצע וועלט דינט די עבודה זרה, ער האָט געזען - אוי ווי - ער האָט געזען וואו מ'האַלט.

[כאָטשיג] בַּגְדָּל שפּלֹתוֹ האָט ער נישט געוואָלט זען קיין שלעכטס אויף קיינעם^{לח}, ס'איז אַודאי אַז משה רבינו האָט נישט געוואָלט זען קיין שלעכטס אויף קיינעם, נאָר פונדעסטוועגן האָט ער 'געזען אַלעס'.

קי

איבערדעם 'דאָס' האָט ער געזאָגט, לְמִי 'אַעבֹד'!

איך העט מיך געוואָלט אַרונטערוואַרפן אונטער אַ איד!

ער האָט געוואָלט טרעפן 'אַן אָמֶת־דיגן איד', וואָס ס'האָט אויף אים נישט שוֹלֵט געווען די השפּעָה פון דער וועלט, [וכמו שפירשו בלשון המשנה]^{לט} וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשׁוֹר הַקֹּדֶשׁ 'מַעֲוֹלָם' (אבות ה, ה), וואָס די השפּעָה פון 'דער וועלט' האָט נישט שוֹלֵט געווען אויף אים.

[און אויב טרעפט מען אַזאַ איד] העט מען זיך געדאַרפֿט 'אונטערוואַרפן' תחת כפֹּת

רַגְלָיו!

^{לו} מלשון הגמרא בתענית (דף ל). וברמב"ם (תעניות ה, ט): חסידים הראשונים כך היתה מדתן, ערב תשעה באב וכו' ויושב בין תנור וכירים וכו' בדאגה ובשממון ובכיה, כמי שמתו מוטל לפניו.

ועיין כעין לשון זה באותה תקופה בס"ג וישלח תשי"ז (לשון קדשו קונטרס י ח"א, אות רכא): קאָן מיר נישט טון עפעס אַנדערש, נאָר בײַן תנור לִפְּרִימָם זיך אויסוויינען פאַר'ן באשעפער, ער זאָל אַריינגעבן אַמוּנָה אין אידישע הערצער, [און מ'זאָל נאָר] האָפן צום באשעפער, נאָר דעס איינע.

^{לח} ועיין בחובת הלבבות שער הכניעה (פרק ד): אבל המנהגים שראוי לנהוג בהם 'בעל הכניעה' הם עשרה וכו'. והרביעי, עשות הטוב לבני אדם, וְדָבָר טוֹב בָּהֶם, ולדונם לזכות, ושלא יספר בגנותם וכו'. [ועיין עוד שם באורך בפרק י, ד"ה והשלישי].

^{לט} הובא בנועם אלימלך פרשת שלח וז"ל: וְעַבְדִּי כָלֵב עָקַב הִיָּתָה רֹחַ אֲחֵרָת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אֲחֵרִי וְגו' (שלה יד, כד). דהנה יש ב' גוונים צדיקים, דהיינו יש צדיקים שמוכרחים להיות פרושים ומובדלים מבני אדם, כי כאשר יהיו בין העולם יוכל להיות שיפלו ממדרגתם הנכונה להם. ויש צדיקים שמעורבים בין העולם, ומדברים עמהם, ואף על פי כן אינו נופל ממדרגתו, ואדרבה הוא מחזירם למוטב. ○ על דרך ששמעתי הפירוש מרבי ומורי הרב הגאון הקדוש המנוח מ' דוב בער דק"ק ראוויץ [המגיד ממעוריתש] נשמתו בג"ע, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשׁוֹר הַקֹּדֶשׁ מַעֲוֹלָם, ופירש, מי שהוא בשר קדוש, שהוא צדיק גמור, אינו מסריח 'מעולם', אף כשהוא מעורב עמהם ומדבר עמם. ○ וזהו וְעַבְדִּי כָלֵב עָקַב הִיָּתָה רֹחַ אֲחֵרָת, היינו אף שדיבר עמהם, אף על פי כן לא נפל ממדרגתו, ואדרבה וַיִּמְלֵא אֲחֵרִי לגמרי, וק"ל.

קיא

וואָס זאָל מען אָבער טון?

[הואיל וכל העולם כולו עובדים לעבודה זרה, אני למי 'אעבוד'].

[אני אעבוד למי שאמר והיה העולם].

מקאָן זיך נישט אונטערוואַרפן, נאָר אונטערן בורא פֿל עולָמים אליין!

ולאורו נִלֵּךְ!

אונז קאָן מיר וואַרטן הַשְׁפָּעָה, נאָר פונעם באַשעפער!

קיב

- דאָס איז טייטש [מה שאמרו חז"ל (סוטה מט.) על דור 'עיקבא דמשיחא', כי] אין לָנו עַל מִי לְהַשְׁעֵן אֵלָא עַל אָבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

[ווייל] מ'האָט זיך שוין נישט צו וואָס צו קערן, און צו וואָס צו ווענדן. -

קיג

דעם איז דער פֿשט קען זיין, דאָכט זיך מיר, - איך זעה גאָרנישט קיין אַנדערן פֿשט אין דעם מדרש, - אַז משה רבינו האָט געזאָגט לְמִי 'אֶעֱבֹד'.

חס וְשָׁלוֹם, אויף קיין עבֹדָה זָרָה, איז ער נישט מְסוּפֶּק געווען (ומיִושֵׁב קוֹשִׁיא ו-ז).

נאָר ער מיינט, ער האָט געוואָלט זיין אַן עֶבֶד לְעִבְדֵי ה', אויף 'דעם' האָט ער געזאָגט הוואָיל [וכל העולם כולו עובדין עבודה זרה], אַז די גאַנצע וועלט איז אַריינגעכאַפּט געוואָרן, איז אַריינגעכאַפּט געוואָרן אין דער קליפה. [על כן אני אעבוד רק למי שאמר והיה העולם, ולא אכניע עצמי תחת אנשי הדור].

קיד

אַזוי ווי פאַרצייטנס [בדורות 'הראשונים' של העובדי עבודה זרה], דעמאָלטס איז דאָך אויך געווען [מלוכש דרכי הסתתם בלבוש של כבוד שמים], ס'איז דאָך געווען [נאָר] אַ טָעוּת, מ'האָט געמיינט אַז מיט דער עבודה זרה מאַכט מען גרויס דעם באַשעפער, [ווייל] זיי האָבן געזאָגט אין כבודו להשיגח בתחתונים^מ, [אין] ער האָט איבערגעגעבן [ההשגחה וההנהגה לשרי מעלה וכוכבים ומזלות].

ס'שטייט דאָך^{מב} [בביאור הפסוק אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמִזְמָה (תהלים קלט, כ), זיי האָבן מיט דעם גרויס געמאַכט^{מב}].

^מ כמבואר באורך ברמב"ם (ריש הל' עבודה זרה), וברמב"ן בפרשתן (כ, ג).

^{מא} בספר העיקרים (מאמר ג, פרק יח): ויש וכו' טועין אחר עבודת אלילים מצד אחר יותר עמוק, וזה כי הם סוברים כדברי קצת הפילוסופים האומרים עֹבֵד ה' אֶת הָאָרֶץ, ועם היותם מאמינים מציאות ה' ואחדותו, ושאינו גוף ולא כח בגוף, 'אימינו שאין לה' השגחה בעולם השפל כלל, ויחשבו [כין] זה רוממות בחק ה' שלא ישגיח במין האדם, להיות האדם פחות נבזה ומאוס בעיניו, ויחשבו זה מעלה אל ה' ורוממות בחוקו, שלא ישגיח בדבר הפחות, כי יאמרו שהסכלות בדברים הגרועים טוב מהשגחתם וכו'. ועל כיוצא בזה אמר דוד (תהלים קלט, כ) אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמִזְמָה, כלומר הם מרוממים ומנשאים אותך, והרוממות והעילוי שמייחסים אליך הוא לְמִזְמָה, ולאמר שאינן משגיח בפרטים וכו'. [ורבינו מביאו בכמה מקומות].

^{מב} ולשון אֲשֶׁר יִמְרוּךְ, הוא מלשון אֶת ה' הָאֲמֶרֶת (תבוא כו, יז). וכן מפרש שם במצודות ציון. ועיין שם ברד"ק שתיבת יִמְרוּךְ הוא בחסרון אל"ף.

קטו

און אפילו 'די' [אותן שנכשלו בעבודה זרה מגודל יצרא דעבודה זרה ששלט בימיהם], שטייט דאך^{מג} [אז] אהאב אליין האט געהאט מסירת נפש פאר די תורה^{מד}.

קטז

ממילא איז געווען [המצב גם בזמן גלות מצרים, אז] די עוסקי תורה ומצוות זענען אויך געווען געכאפט, זיי זענען אויך געווען פארנאָרט.

און משה רבינו איז אויף דעם אלעמען אַ 'מבין' געווען, [ועל כן הגם כי] בגודל שפלות רוחו האט ער זיך [געוואָלט] מבטל געווען פאר יעדן מענטש, פונדעסטוועגן האט ער געמוזט זען דעם אמת.

[כאטש] ער האט געוואלט ווערן אן עבד לעבדי ה', האט ער [אבער] געזען וואו מ'האלט, האט ער געזאגט למי 'אעבוד', וואו קאָן איך זיין, [אונטער] 'וועמען' קאָן איך מיך 'אונטערוואַרפן' ? !

ס'שטייט [דאָך] ורהב רעיה, מ'זאל מקבל זיין אויף זיך מלכות חברו. [אבער] למי 'אעבוד' ? !

האט ער זיך בארעכנט אז ס'איז אבער הואיל [וכל העולם עובדין לעבודה זרה], אז ס'איז אזא דור, וואָס מ'איז געכאפט יעדער אין דער עבודה זרה, זאל מען וויסן: איך קאָן נאָר דינען דעם באשעפער !

עפעס אנדערש קען איך גארנישט !

אז מ'איז געקומען צו אזא זמן !

קיו

דאָס האט משה רבינו געזאגט דעמאלטס בימיו, ער איז געווען דארטן אין 'די' מקומות [בארץ מדין, ובמצרים].

[וכל שכן] היינט אין עיקבא דמשיחא, האט מען דאָס דערלעבט במלא מובן המלה, נאך מער ווי דעמאלטס.

קיח

[על כל פנים מיט דעם] פארשטייט מען דעם מכילתא, וואָס ער זאגט אז הואיל וְכָל העולם עובדין עבודה זרה, איבערדעם קאָן איך נאָר דינען צום בורא פֿל עולמים^{מה}.

קיט

ישוב קושיא ד

איבערדעם קען זיין דעם וואָס דער מדרש זאגט ווייטער [במכילתא, בענין תנאי יתרו אודות בן הראשון, ומה שמשה רבינו קיבל עליו ונשבע לו] [קושיא ג-ד].

^{מג} כמבואר במלכים א' (כ, ו) וברש"י שם, ובגמרא סנהדרין (קב:)

^{מד} ועיין בזה באורך ביואל משה (א, קלא. ובקצרה שם, קבח).

^{מה} ועיין בחינה זו גם בס"ג יתרו תשכ"ח.

קב

משה רבינו ויתרו ראו ברוח הקודש, דלכסוף יהיה משה רבינו המלך ישראל, עם ממשלת תורה וקדושה. ואף שיתרו גם כן ילך למדבר, אבל אחר כך יחזור לארצו. ורצה יתרו מתחילה שכן א' ילך עמו או למדין, ואז נמצא דהוי כהיוצא מארץ ישראל לחו"ל, דהיינו מממשלת התורה לממשלת עובדי ע"ז, שזה נקרא כעובר ע"ז, וזה שהתנה שכן ראשון יהיה לע"ז. ועל זה הוא שנשבע לו משה, והוא כעין שמצינו בזמן הגלות שהשביע ה' את ישראל להיות נכנעים תחת ממשלת האומות, ויעמדו שם בנסיון, אף שיש שם בחינה כוז

לאמיר זען, מילא אלעס (כל דברי יתרו עם משה) איז דאך געווען פֿרויט הקדש.

משה רבינו איז דאך זיכער געווען א נביא.

און אפילו יתרו האָט דאך אויך 'פֿאַרשטאַנען', [שהרי] ער האָט [דאך] מוסיף געווען

א פֿרשָה אַחת בתורה^מ.

האָבן זיי געזען אַז דער סוף וועט זיין, משה רבינו וועט זיין א מלך, און ער וועט

נעמען אלעס אונטער זיין השפּעה. ממילא ווער ס'וועט [שפעטער] בלייבן אין מדין,

איז דאך כאילו עובד עבודה זרה, אזוי ווי די גמרא זאָגט [לענין היוצא מממשלת ישראל

לממשלת עכו"ם, אז] ס'הייסט טאקע עבודה זרה.

קכא

פונדעסטוועגן [שטייט] הַשְּׁבַעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יִרְוֹשָׁלַיִם, [שהשביע הקב"ה את ישראל

בזמן הגלות] שְׁלֹא יַעֲלֶה בְּחוּמָהּ^מ, ס'איז דא א שְׁבוּעָה אויף דעם.

[דהגם שלהיות תחת ממשלת האומות, ונעשים עבדים לעובדיהם, נקרא ח"ו כבחינת עבודה זרה]

פונדעסטוועגן האָט מען מִשְׁבִּיעַ געווען [אידן, אז] ווילאַנג ס'איז נישט דער רצון

הַפּוֹרָא ברוך הוא [להיות הגאולה שלימה] מוז מען זיין [בגלות תחת האומות]. מ'מוז ליידן די

נְסִיוֹנוֹת [של ממשלת האומות, און] מ'מוז זיך מִתְגַּבֵּר זיין [דערויף].

[ועל דרך זה הוא שהשביע יתרו את משה, שישייר בן ראשון אצלו, אף שיהיה תחת ממשלת

מדין]^מ.

קכב

דאָס קען זיין, יתרו האָט פֿאַרלאַנגט פון אים, ער האָט דאך נישט געוואָלט

בלייבן [במדבר, וכדכתיב] וַיִּשְׁלַח (משה) אֶת חֲתָנוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ^{מט} (בפרשת יח, כז), ממילא

איז דאך עס געווען אזוי ווי לך עבד עבודה זרה, רופט דאך עס אן די גמרא.

די גמרא רופט דאך עס אזוי אן, אַז ער איז [כמי שאומרים לו] לך עבד עבודה זרה,

דעם וואָס ער [יתרו] איז געגאַנגען לֵארוֹצוֹ, [ווען] ער האָט געוואָלט גיין לגייר בני

^מ כמבואר ברש"י ריש פרשתן (יח, א): שבע שמות נקראו לו, רעואל, יתרו, יתרו, חובב, חבר, קיני, פוטיאל. יתרו, על שם שיתר פרשה אחת בתורה, וְאֵתָה תִּחְזָה וכו'. חובב, שחבב את התורה וכו'.

ובמכילתא (ריש פרשתן): יתרו, שהותיר פרשה אחת בתורה. יתרו, שיתר במעשים טובים. חובב, שהיה חביב למקום. רעואל, שהיה קריע למקום. חבר, שנעשה כחבר למקום. פוטיאל, שנפטר מעבודה זרה. קני, שקנא לשמים, וקנה לו תורה.

^{מז} כמבואר בגמרא כתובות (קיא.).

^{מח} ועיין עוד בסוף הקדמת ויואל משה, דשם ביאר רבינו באופן אחר האיך שבפסוק וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשֶׁכֶת אֶת הָאִישׁ, היה טמון בזה ענין שברעת הגלות, ושעל שם זה קרא רבינו שם ספרו על שם פסוק זה.

^{מט} ופירש רש"י: וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ. לגייר בני משפחתו. [ומקורו במכילתא באורן].

לשון יתרו תשי"ז (חלק ב) קדשו כא

משפחתו, דעם זעלבן טעם פונעם 'גלות' [של בני ישראל תחת ממשלת האומות, כדי שיתוספו עליהם גרים].

קבנ

איבערדעם האָט יתרו פאַרלאַנגט פאַראויס, ער האָט געוואוסט אַז [סיי] וויאָזוי ס'וועט זיין, משה רבינו, וואו 'דו' וועסט זיין ערגעץ צווישן אידן, און ס'וועט זיין אַ מלכות ישראל, בקדושה ובטהרה, [יהיה שם דין ארץ ישראל]. און איך מוז בלייבן [דאָ], אַזוי ווי ער האָט געוואלט אויך דאָ לגייר בני משפחתו, [ולכן] וויל ער האָבן איין קינד 'ביי זיך' [בארץ מדין].

קכד

איבערדעם האָט ער אים צוגעזאָגט אַז ס'וועט בלייבן אַ קינד מיט אים, דאָס הייסט דאָך אויך [א בחינה פון] לך עבוד עבודה זרה, רופט עס אַן דער פּסוק. דאָס מיינט ער [בנך הראשון יהיה] 'לעבודה זרה', [שהרי] דער פּסוק רופט עס דאָרט אויך אַזוי אַן, איז נישט קיין שום קשׂיָא וואָס ער רופט עס דאָ אַזוי אַן.²

קכה

ישוב קושיא ג

ובטעם שמושה רבינו הסכים לדבריו, י"ל לפי שהבין שלבסוף גם יתרו עצמו ישנה דעתו ויסכים שישיאר גרשום אצל משה, וכמו שהיה הבסוף. והשבועה היה רק באופן שאם ירצה יתרו לקחתו עמו

און פאַרוואָס משה רבינו האָט באַשטאַנען³, קאָן מען פאַרשטיין. וואָרן ער האָט דאָך געוואוסט אַז דער סוף וועט זיין אַז יתרו [אליין] וועט קומען אויף אַ העכערע בחינה, און ער וועט זיך אליין אונטערוואַרפן [תחת משה רבינו]. אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען [לבסוף], ער האָט דאָך אים געלאָזט ביידע קינדער ביי אים. דער סוף איז דאָך געווען זיי זענען דאָך ביידע [קינדער] געבליבן מיט משה רבינו⁴, נאָר ער אליין איז צוריקגעגאַנגען [אל ארצו]. האָט ער דאָס פאַרשטאַנען [מתחילה, שלבסוף יהיה כך].

קכו

וגם עד אותה שעה שיתרצה יתרו, הרי לדרכינו אין המדובר מעבודה זרה ממש, רק מלדור בארץ מדין, ואין תימה אם משה הסכים על זה, [והרי גם את אליעזר השאיר אצלו שם אף בלא תנאי]

און אפילו ביז דערווייל, איז דאָך עס אויך נישט קיין עבודה זרה ממש. מ'האָט דאָך מִשְׁבִּיעַ געווען אידן אויכעט אַז מ'מוז דאָס דורכגיין [להיות בגולה תחת ממשלת העכו"ם].

איבערדעם האָט ער באַשטאַנען אויף דער שְׁבוּעָה, ער זאָל אים דאָס צוזאָגן. [ווייל] ער האָט געוואוסט אַז ער [יתרו] וועט עוֹמֵד בְּנִסְיוֹן זיין [אף תחת ממשלת עכו"ם, און]

² כמבואר בגמרא פסחים (פז:): לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (הושע ב, כה) וְיִזְרְעֶתִיהָ לִי בְּאֶרֶץ, כלום אדם זורע סאה, אלא להכניס כמה כורין. ורבי יוחנן אמר מהכא (שן), וְרִחַמְתִּי אֶת לֹא רַחֲמָהּ [וגר' וְאֶמְרָתִי לֹא עָמִי אֶתָּה, פירש"י: אותם שלא היו מעמי ידבקו בהם, ויהיו לי לעם].

³ ועיין בחינה זו גם בס"ג יתרו תשט"ו (לשון קדשו קונטרס קפ, אות קל-קמח). ועיין מזה גם במסיבה לפרשת יתרו תשי"א (נרפס בחידושי תורה למסיבות).

ער האָט געוואוסט אַז דער סוף וועט זיין (שישארר שניהם אצל משה רבינו) אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען.

קבו

וויש מן המפרשים שרצים לתרין כן אף לפי מובן הפשוט שהיה המדובר מע"ז, דלכן הסכים משה, לפי שהבין שלבסוף לא ירצה יתרו בכך. אבל מ"מ קשה לומר כן שיסכים על זה אפילו לפי שעה, אבל לדרכינו הכל נוח, כי אין המדובר מעבודה זרה כלל, רק מבחינת הדירה בארץ מדין

טייל ווילן ענטפערן²¹ אויף עבודה זרה אַליין אויכעט [ליישיב שהסכים למה שביקש ממנו יתרו אפילו לע"ז ממש], ווייל ער האָט געוואוסט אַז דער סוף וועט זיין (שגם יתרו לא ירצה עוד בכך, וישאר אצל משה).

אַבער דאָס איז דאָך שווער. [שהרי] 'דערווייל' איז מען דאָך אַ מוֹדָה פֿעבּוֹדָה זָרָה²².

אַבער דאָ [לפי דרכינו] הייסט מען נישט קיין מוֹדָה פֿעבּוֹדָה זָרָה, ס'איז דאָך נאָר [ווי] דאָס גִּלּוּת [כאותה הבחינה של הגלות] וואָס מ'האָט גאָר מַשְׂבִּיעַ געווען דערויף אידן [שמחוייבים לקבל על עצמם ממשלת האומות]. נאָר דער פסוק 'רופט עס אָן' מיט דער בחינה [דמשנעשו עבדים לעובדיהם, כאילו נעשו עבדים להם]. ממילא איז דאָס פאַרענטפערט.

קבח

ישוב קושיא ה

ובזה יובן קישור הרישא וסיפא שבמכילתא, דבהסיפא מוכרח דאין הכוונה על עבודה זרה על בחינת הכנעה תחת אחרים, ומהו יובן גם כוונת הרישא, שהשאלה ששאל משה אני למי 'אעבוד', היה גם כן רק על דרך זו, שביקש אם יוכל למצוא ממי לקבל מרות ולהמליכו עליו, ולא מצא

מיט דעם איז דאָס מְקוֹשֶׁר [כל ההמשך שבדברי המכילתא, שהתחיל במה שאמר משה אני למי אעבוד, אני אעבוד למי שאמר והיה העולם, ומסיים שבשעה שנתן יתרו בתו למשה, התנה עמו כך]. [דבא לפרש בזה, כי] דעס וואָס ער האָט געזאָגט 'למי אעבוד', מ'זאָל זיך נישט טוֹעָה זיין [אַז] ער מיינט חלילה וואָס מ'מיינט [לפום ריהטא, דפירושו על ע"ז ממש, וכאילו היה לו

²¹ בבעל הטורים פרשת שמות (ב, טז): וּלְכַתְּנָן ג' במסורה, וּלְכַתְּנָן מִדִּין (שמות שס), ושני פעמים גבי פסל מיכה (שופטים יז, י, יח, יט) לֹאֲב וּלְכַתְּנָן. יתרו היה כומר לע"ז, וכשנשא משה בתו הוצרך משה לידור לו שכן הראשון שיוולד לו שיהיה כומר לע"ז. וזה היה כוונתו, כי ידע שיחזיר את חמיו למוטב, כמו שעשה, שהרי נתגייר. מכל מקום נענש שכן בנו נעשה כומר לע"ז, שנאמר (שופטים יח, ל) וַיְהוֹנָתָן בֶּן גִּרְשֹׁם בֶּן מִצְשֶׁה, נוֹרָא תְלוּיָה, ודרשו חז"ל (בבא בתרא קט: ושיר השירים רבה ב, יח) בן משה היה, אלא שתולין הקלקלה במקולקל.

ובשו"ן על התורה שם (ב, כא): וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשָׁכֶת אֶת הָאִישׁ וּגו'. אמרו ז"ל במדרש, בשעה שאמר לו משה תנה לי את צפורה בתך לאשה, אמר לו קבל עליך דבר אחד וכו' שהבן שיהיה לך תחילה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך יהיה לשמים, וקיבל עליו, ואמר לו השבע לי ונשבע לו, שנאמר וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה, אֵין וַיֹּאֲלֵ אֵלָא לִשְׁוֹן שְׁבוּעָה, שנאמר (נשא ה, כא) בְּשִׁבְעַת הָאֲזָלָה. • יש לשאול, ואיך משה יקבל עליו דבר זה. • אלא לפי שראהו שהיה משוטט בדעתו לדעת האלקות, יהיה בכל יום עובד עבודה זרה ומבטלה ועובד אחרת, אמר משה סופו לעמוד על האמת, שהוא קל אמת, לזה קיבל עליו. ועם כל זה נענש שיצא ממנו בן עובד עבודה זרה, שהוא יהונתן בן גרשם בן מנשה, כמאמר ז"ל נוֹרָא תְלוּיָה קרי ביה משה. • ועוד יכולין לומר שידע משה על ידי השם שנמסר לו, שעתיד להתגייר. ולזה נקרא יתרו פירוש חבל, כמו כִּי יִתְרִי פֶתַח וַיַּעֲנֵנִי (איוב ל, יא), וכמו מִיתְרֵיהֶם (ויקהל לה, יח), פירוש שהתיר החבל של עבודה זרה.

ועיין תירוץ זה גם במלא העומר ריש פרשתן (פסוק א, ופסוק ג).

²² שהוא ג"כ ביהרג ואל יעבור, ועיין ביואל משה (א, עז) מקורות לזה.

ח"ו איזה ספק בזה). איבערדעם ברענגט ער דעם דָרש (בענין תנאי יתרו עמו) אַז ער האָט זיך מיט אים אויסגענומען ס'זאָל בלייבן, איין קינד זאָל בלייבן 'אונטער די השפּעה' פון יתרוֹן, רופט ער עס אָן (שהתנה על) עבודה זרה, (דבואי אין הכוונה על עבודה זרה ממש ח"ו, אלא על דרך המבואר. וכמו כן בהרישא של המכילתא במאמר משה, הכוונה על דרך זה).

קכט

איי ס'האָט דאָך געשאַדט דערנאָך^{יב} (ביהונתן בן גרשום בנו)^{יג}.
ווייל די גמרא זאָגט^{יד} בְּרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵימֶי, אפילו (ווען) מ'מיינט גוט^{טו}.

^{יב} כמבואר בבעל הטורים שמות, ובש"ך על התורה שם, המובא לעיל. וכן מבואר גם בבעל הטורים בפרשתן (יח, א): שם האָחד גרשם כי 'אמר' גר וגו' וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֶלְקִי בְּעֶזְרִי וגו', ואין כתיב כאן כי 'אמר' וכו', ועל גרשם כתיב כי 'אמר', כי יש דרש במדרש (במכילתא) כשנתן יתרו בתו למשה הוצרך להתנות שיחיה הבן הראשון לע"ז, ולכן לא נימול עד שפגעו המלאך בדרך וביקש להמיתו, אז מלתו צפורה, ומחלה לו התנאי שהתנה עם אביה. לכן בכאן כתיב כי 'אמר', כלומר אמר נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי הזה, כי גר היה, והוצרך לעשות מאמר יתרו. ומכל מקום על התנאי יצא ממנו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה. לכן לא כתיב 'כי אמר' על אליעזר, כי לא היה רוצה לגלות שהרג את הנפש ורצה פרעה להרגו. ומיהו בגמרא (נדרים לא): משמע שאליעזר בן משה לא נימול עד שפגעו המלאך, שאמר משה אמול ואצא לדרך סכנה הוא לחינוק, וזה היה אליעזר, שמשבא למצרים לא מצינו שהיה לו בן אחר כך. (וכן מבואר גם בש"ך על התורה בפרשתן, והובא להלן בהערה נז).

^{יג} שנעשה אח"כ כומר לפסל מיכה, כמבואר בספר שופטים (יח, ל), ובגמרא בבא בתרא (קט:). ובשיר השירים רבה (ב, יח), וכמובא בבעל הטורים וש"ך על התורה דלעיל. ועיין עוד בגמרא שם (ק). (דבימי דוד שב לה' בכל לבו, וע"ע ברשב"ם שם).

^{יד} בגמרא סנהדרין (קב): דהא יהוא צדיקא רבה הוה, שנאמר (מלכים ב' י, ל) וַיֹּאמֶר ה' אֵל יִהוּא יֵעָן אֲשֶׁר הָטִיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי, כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אֲחָאָב, בְּנֵי רַבְעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל פֶּסַע יִשְׂרָאֵל. וכתיב (לא) וַיְהִי וְלֹא שָׁמַר לְלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל לִבּוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטּוֹתַי יָרְבֵּעַם אֲשֶׁר הִקְטִיטָא אֶת יִשְׂרָאֵל. מאי גרמא ליה, אמר אביי בְּרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵימֶי, שנאמר (שם, יח-ט) וַיִּקְבֹּץ יְהוּא אֶת כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲחָאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מַעַט יְהוּא יַעֲבֹדֵנוּ הַרְבֵּה, וְנִעְתָּה כָל בְּנֵי־אִי הַבַּעַל כָּל עַבְדֵּיו וְכָל כַּהֲנָיו קְרָאוּ אֵלַי, אִישׁ אֶל יָקָדוֹ כִּי זָבַח גְּדוֹל לִי לַבַּעַל, כָּל אֲשֶׁר יָקָדוֹ לֹא יִחְיֶה, וַיְהִי עָשָׂה כַּעֲקֵבָה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת עַבְדֵּי הַבַּעַל).

ועיין עוד בגמרא מועד קטן (יח:): פינחס אחיה דמר שמואל איתרע ביה מילתא, עַל שמואל למישאל טעמא מיניה, חזונו לטופרי דהוו נפישן, אמר ליה אמאי לא שקלת להו, אמר ליה אי בדידיה הוה מי מזולות ביה כולי האי, הואי כְּשִׁנְגָה שׁוֹיָצָא מִלְּפָנֵי הַשִּׁלִּיט (קהל י, ה), ואיתרע ביה מילתא בשמואל. על פנחס אחיה למישאל טעמא מיניה, שקלינהו לטופריה, חבטינהו לאפיה, אמר ליה לית לך בְּרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵימֶי, דאמר רבי יוחנן מניין שברית כרותה לשפטים, שנאמר (וירא כב, ה) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֵל נְעָרָיו שָׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וְאֲנִי וַיְהַצֵּר נִלְכָּה עַד כֹּה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשְׁבּוּהָ אֲלֵיכֶם, ואיסייעא מלתא דהדור תרויהו.

^{טו} ווען זה מבואר בש"ך על התורה בפרשתן (יח, א) (לפי דרכו) וז"ל: אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הִייתי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה. וכי מדין היא ארץ נכריה, ומצרים אינה נכריה, (לזה אמרו במכילתא) רבי יהושע אומר נכריה היתה לו ודאי. נראה שכונתו רבי יהושע היא לפרש ארץ נכריה הוא על האשה שהיא נקראת ארץ, כמו הארץ שניתנה לזרייה כן האשה ניתנה לבנים, ולזה אמר בארץ נכריה, שאינה ממשפחתו, וראה במראה הנבואה שעתיד לצאת ממנו יהונתן שהוא היה עובד עבודה זרה, דכתיב (שופטים יח, ל) וַיְהִינָתָן בֶּן גֵּרְשָׁם בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הֵיוּ כַּהֲנִים לַשִּׁשְׁט הַדְּגִי וגו', וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא, אלא מתוך מעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה, דבר אחר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מכאן שתולין קללה במקולל, ולזה הארץ היא נכריה, וזו גרמה. דבר אחר רבי אלעזר אמר לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה נשא בת יתרו יצא ממנה יהונתן, אהרן שנשא אלישבע בת עמינדב יצא ממנו פינחס, וכן גרשם בגימטריא עם הכולל, זה הוא יהונתן. ○ [ומשיך במכילתא] רבי אלעזר המודעי אומר בארץ נכריה, אמר משה הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם. אם כן אמר נכריה, לפי שהוא נכרי בעבודה. ○ ומה שנוול יהונתן מגרשום ולא מאליעזר, לפי מה שכתב המדרש על פסוק וַיֹּאזֶל מֶשֶׁה, אין אֵלָה אלא לשון שבועה, ומה שנבע לו, שהבן הראשון יהיה לעבודה זרה, כמו שכתבנו על פסוק זה פרשת שמות (והובא לעיל בהערה נב), ולפי שהורדה משה, היה מן הבן הראשון בן עובד עבודה זרה, כמו שאמרו בְּרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵימֶי, כל שכן משה רבינו ע"ה. ואליעזר עזרו הקל שלא יצא ממנו שום פסולת, וזה כי אֶלְקִי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִי מִתְּהַרְבַּת פְּרָעָה, מחברו של ס"מ וכו', שאין לו בו אחיזה וכו'.

ווייל דער 'דיבור' איז געווען [בלשון לעבודה זרה, לכן הזיק לו].

אזוי ווי ס'שטייט ביי יהוא'ן. זאגט מען אויך דעם פֿשט"י, אפילו ער האט געמיינט דערמיט גוטס, אָבער דער 'דיבור' שאַדט.

[און] אזוי ווי ביי יעקב אבינו, ער האט געזאָגט^ט [עם אָשר תּמָצא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה] (ויצא לא, לב), ומתה רחל בעבור זה^ס.

קל

אָבער על כל פנים דעם ענין אליין פֿאַר זיך, איז שוין נישט האַרב. ס'איז שוין נישט שווער.

און משה רבינו האט חלילה נישט מַסְכִּים געווען צו געבן קיין קינד צו דער עבודה זרה. [און] מיט דעם איז מְקוֹשֶׁר דער גאַנצער מדרש [שבמכילתא].

קלא

ישוב קושיא ב

ובזה יוכן כ"כ למה קרא שם הראשון על שם הגירות בארץ נכריה, בדכפל הלשון 'צַר' הָיִיתִי בָּאָרֶץ 'נְכָרִיָּה', דרשו במכילתא שהיתה נכריה לו רדאי, דהיינו שהיו שם בין עובדי ע"ז ולכן לא התחבר עמהם. ויען שעל בן ראשון היה התנאי עם יתרו, על כן היה שייך להוכיח עליו ענין זה, יותר מעל בן השני

איבערדעם איז שוין פֿאַרענטפערט פֿאַרוואָס ער האט דעם 'עלטערן' אַ נאָמען געגעבן [על שם פי אָמר] גַר הָיִיתִי בָּאָרֶץ נְכָרִיָּה.

ווייל אויף אים האט זיך דאָס דערקענט דעם גירות, ווייל ער איז דאָך געווען דער [בן ראשון] וואָס ער האט אים צוגעזאָגט [אז] ער וועט אים לאָזן ביי אים [אצל יתרו. וואָס] דאָס איז דאָך דער פֿשט [באומרו בן ראשון] לעבודה זרה, [אז] ער וועט אים לאָזן ביי אים אין חוץ לָאָרֶץ, [און] נישט דאָרטן וואו דער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל איז, וואו ס'איז אַ מְשָׁלָת קדוּשָׁה.

קלב

ביי משה רבינו אין די מִדְבָּר איז אויך געווען [בחינת ארץ ישראל, ומי שיצא משם הוא כהיוצא מא"י לחו"ל, ווייל] דעמאָלטס איז 'דאָס' געווען אָרֶץ יִשְׂרָאֵל^{סא}.

^ט במפרש"י הנ"ך, בפסוקי ספר מלכים המובא לעיל (בהעתק דברי הגמרא סנהדרין) וכדמסיים שם הכתוב וַיְהִי עָשָׂה בְּעֶקְבָּה (פי' במרמה, כדי שיתקבצו) לְמַעַן הָאָבִיד אֶת עַבְדֵי הַבַּעַל. ועיין בספר חרדים (פרק מז, אות כא): אל יפתח אדם פיו לשטן, כדכתיב (ישע"א, ט) כְּמַעַט כְּסֶדֶם הָיִינוּ לְעַמְלָה דְּמִינִי, מִיד כְּתִיב (שם, י) שְׁמָעוּ דְּבַר ה' קְצִינֵי סֶדֶם (ברכות יט.). ויהא בן נמשי אמר דרך מרמה שהוא יעבוד עבודה זרה, לסוף עבדה.

ובספר פועלת צדיק (תולדות הרה"ק רבי נחמן מברעסלאב, עמוד שג): אמר רבינו ז"ל שצריך להזהר מאוד לבלי להוציא מפיו דיבור של רשעות ח"ו אפילו בדרך ליצנות, דהיינו שלא לומר ח"ו על עצמו שיהיה רשע ח"ו או שיעשה עבירה ח"ו, אף שאומר זאת בדרך ליצנות ואין בלבו כלל לעשות זאת, אעפ"כ זה הדיבור מזיק מאוד ויכול להכריחו ח"ו אחר כך לעשות זאת שהוציא מפיו, אעפ"כ שלא אמרה מלבו רק בדרך ליצנות. ואמר רבינו ז"ל שע"ז נכשל יהא המלך על ידי שהוציא מפיו ואמר יהא יעבדנו הַבָּה, אף על פי שבלבו היה לבלי עבדו, רק אמר זאת בדרך ליצנות כדי להטעות את עובדי הבעל כמבואר שם במקרא, אעפ"כ נכשל אחר כך על ידי זה עד שעבד בעצמו עבודה זרה כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קב.). על כן צריכין ליהדר מזה מאוד, כי ברית כרותה לשפתים כמו שאמרו שם חז"ל הקדושים.

^ט רבינו בזהירות לשונו נמנע מלסיים כאן הענין.

^ס וכמבואר ברש"י (ויצא שם): לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך [ומקורו בבראשית רבה (ער, ד ט)].

און דערנאָכדעם ווען מ'איז געגאַנגען קיין אַרץ ישׂראַל, איז דאָך געווען דאָרטן, איז דאָך געווען אַ מַמְשָׁלַת הַתּוֹרָה, און ער [גרשום] איז געבליבן דאָרטן [לכסוף].

קלג

איבערדעם האָט ער אים אַ נאָמען געגעבן [על שם] גֵר הַיִּתִּי בְּאַרְץ נִכְרִיָּה, ווייל 'אִים' האָט ער דאָך טאַקע איבערגעגעבן [בתנאי יתרו] צו דער בחינה, צו דעם גֵרֻת וואָס ער איז געווען. דעם גֵרֻת וואָס ער [משה] איז געווען, איז דאָך ביי 'אִים' [גרשום] געבליבן, ער האָט דאָך צוגעשוואוירן אַז ער וועט אים לאָזן דאָרט, אין דעם גֵרֻת.

קלד

איבערדעם איז דאָס [כפל הלשון 'גֵר' הַיִּתִּי] 'בְּאַרְץ נִכְרִיָּה', [ומפרש המכילתא שהיתה נכריה לו. דהכוונה להוסיף שהיה] אין אַ מָקוֹם פֿון עבודה זרה. איבערדעם איז דאָס דעם איבעריגע לשון [שבפסוק] [וכדלעיל באות יא].

קלה

[און] איבערדעם איז אים געקומען 'דער' נאָמען, איז נישט קיין קְשִׁיָּא אַז דאָס איז פאַרקערט געווען שפעטער, [ווייל] ער האָט אים געגעבן דעם נאָמען, ווייל דאָס איז געווען [שייך] צו אים.

קצה

ישׁוּב קוּשִׁיאַ א

ולדרכינו גם הדרש שדרש המדרש בפסוק אַם עֲרַבְתָּ וְגו' לֶךְ הַתְּרַפֶּס וְרַחֵם רַעֲיָהּ וְגו', שצריך להכניע עצמו לגדולים ממנו, שפיר שייך לענין מה שמסיים בדרשת הפסוק שָׁמְעוּ דְבַר ה', והפסוק וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ וְגו', והיינו דלבסוף עשה יתרו כן והכניע עצמו למשה רבינו, ולא ביקש שוב כבתחילה שיהיה בן אחד תחתיו, יר וע"י שמיעת דברי תורה נתגיד וזכה לחיים

וועל מיר צוריקקומען [לביאור דברי המדרש רבה שבפסוק] וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ. [דהנה] איך האָב דאָך פריער געזאָגט שוין, אַז משה רבינו איבערדעם האָט ער אים צוגעזאָגט [ליתרו] אַז דער ערשטער זון וועט זיין אונטער זיין הַשְׁפָּעָה [של יתרו]. אָבער דער סוף איז געווען [אַז] דעם הייליגע אויער וואָס האָט געהערט, [דער אויער] פֿון יְתֵרוֹ, וואָס ער האָט געהערט די הייליגע תּוֹרָה, ער האָט [עס] געהערט פֿון מֹשֶׁה רַבִּינוֹ²⁰, [און] ער האָט געהערט די נְסִים פֿון הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא [כמבואר כאן בהפסוק וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ וְגו'], דעם האָט אים געברענגט צו הַכֹּנֶעָה, אַז ער האָט זיך אונטערוואָרפֿן אונטער מֹשֶׁה רַבִּינוֹ.

²⁰ כמבואר בערבי נחל ריש פרשת שלח, בשם הזוהר וכתבי האר"י. וכמו שהאריך רבינו בזה בדרושים אחרים, ועיין באורך בויואל משה (ב, קכט).

²⁰ דלדיעה אחד כבר בא קודם מתן תורה, ואפילו למ"ד לאחר מתן תורה בא, אבל אחר כך שמע התורה מפי משה רבינו.

וועיין עור בדברי יואל בפרשתן (עמוד יז) וז"ל: ועל דרך זה היה גם כן אצל יתרו, אף שכבר שמע וידע הנסים והנפלאות אשר הפליא ה' לעשות לישראל עמו, מ"מ כאשר חזר וסיפר משה רבינו אליו את כל אשר עשה ה' וגו', מצא בהן טעם חדש, ועל כן אמר עָתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' וגו', וכפירש"י ז"ל בשם המכילתא מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר, כי על ידי שחזר ושמע מפי משה רבינו ע"ה, נתחדש וניתוסף ידיעתו בגדולת הבורא ית"ש.

קצו

איבערדעם איז רעכט וואָס ער זאָגט [במדרש, זה שאמר הכתוב] שְׁמַעוּ [דְּבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב, והביא זה] אויף דעם [פסוק] וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ, [און] איבערדעם ברענגט ער דאָ צו דעם דָּרֶשׁ [שבפסוק וַיְהִי רָעִיף], אַיִן רַהֵב אַלֵּא מַלְכוּת, מ'דאַרף זיך אונטערוואַרפן. [ווייל] דאָס האָט יתרו מקיים געווען [לבסוף], ער האָט זיך אונטערוואַרפן [אונטער משה רבינו]. ווייל פריער איז דאָך געווען [מתחילה] פאַרקערט, ער האָט זיך נישט געוואָלט אונטערוואַרפן אונטער משה רבינו, [נאָר] פריער האָט ער פאַרלאַנגט על כל פנים אַז איין זון זאָל זיין אונטער 'אים' [יתרו], און דאָס האָט נאָך 'דעם נאָמען' [פון] עבודה זרה. און אַצינד האָט ער [אַבער] מיט שְׁמִיעַת הָאָזֶן צו דְּבַרִי קְדוּשָׁה [הכניע עצמו למשה רבינו], די דְּבַרִי קְדוּשָׁה האָט אים געברענגט צו דעם אַז ער האָט זיך אונטערוואַרפן [אונטער משה רבינו].

איבערדעם ברענגט ער צו דעם דָּרֶשׁ [על הפסוק] וַיְהִי רָעִיף, אַז אַיִן רַהֵב אַלֵּא מַלְכוּת, [דלכסוף] האָט ער זיך אונטערגעוואַרפן אונטער אַ מַלְכוּתֵא קְדִישָׁא.

רג

ברכת הקודש

דער באַשעפער זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר טאַקע די זְכִיָּה האָבן, מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל מיר מַקְבֵּל זיין דעם עול תּוֹרָה, און דעם עול מַלְכוּת שְׁמַיִם.

דער אָמֶת זענען דאָך אידישע הערצער צובראַכן, כְּחֵרֶס הַנְּשֹׁבָר. יעדעס אידישע האַרץ איז צובראַכן, [יעדער] אויף אַן אַנדערן אָפֶן. – אויסער די וואָס זענען שוין אינגאַנצן אַוועק פונעם דָּרֶךְ הַתּוֹרָה, הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵנוּ, [וואָס אויף זיי] איז דאָך נאָך אַ גרעסער רַחֲמָנוּת. – אָבער ווייטער יעדעס אידישע האַרץ איז צובראַכן. הַשֵּׁם יִתְבָּרֶךְ זאָל קוקן שוין, אויף די צובראַכענע אידישע הערצער. און מַרְפָּא זיין הַנְּשֹׁבָרִת.

מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל מַקְבֵּל זיין דעם עול תּוֹרָה, וְעוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם. מ'זאָל מיר בְּמִהְרָה געהאַלפן ווערן.

[און] אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט [דמשה רבינו אמר] אַז אֲנִי [אַעֲבֹד רק 'למי שאמר והיה העולם'].

מ'שטיי מיר 'לפני מי שאמר והיה העולם!
כי אליך עינינו תלויות!
אונזערע אויגן האָפן נאָר צום באַשעפער!
נאָר צום באַשעפער!

[אפילו] ווי שְׁפֹל ס'איז [דער מצב הדור], שטייט [אַבער] אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי (מלאכי ג, 1). [אפילו] וויאָזוי דאָס דור זעט אויס, [אַבער] הַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא איז נישט נִשְׁתַּנָּה געוואָרן.

הקדוש ברוך הוא זאל אונז העלפן.

אזוי האף מיר צום בורא פל עולמים.

מ'זאל מיר די זכיה האבן אז דער בורא פל עולמים וועט אונז העלפן במהרה.

מ'זאל מיר זוכה זיין, מ'זאל מיר נאך מקבל זיין די תורה הקדושה.

ווילאנג דער בורא פל עולמים העלפט [אז] מ'איז בחיים, קאן מען נאך אלעס

פאררעכטן !

השם יתברך זאל העלפן, מ'זאל חלילה נישט פארשפעטיגן !

מ'זאל די זכיה האבן מקבל צו זיין דעם עול תורה, און דעם עול מלכות שמים.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו גיין אין דרך האמת.

מ'זאל מיר נאך פאררעכטן [ענין] ושמרתם את בריית³⁰ [מיט] וואס מ'קען.

וואס מ'קען עפעס פאררעכטן, זאל מען פאררעכטן.

דער בורא פל עולמים זאל אפהיטן אידן טאקע פון דעם חטא, פון דעם חטא רע

ומר, וואס ס'ברענגט בעונינו הרבים אלעס. און וואס פארשטעלט די אויגן, מיט

אלדינגס.

מ'זאל די זכיה האבן במהרה, מ'זאל דינען דעם באשעפער בקדושה ובטהרה,

ובנחת ובשמחה, מיט הרחבת הדעת.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בישועת פל ישראל ושמחתן, בהתגלות כבוד שמים

עלינו, במהרה בימינו אמן.

³⁰ וכמו שהאר"י רבינו לעיל בהדרוש (השי"ן לחלק ג' של הקונטרס) בביאור זה הפסוק.

